

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - МКР.1951«С» 2023.10.26 15 ПЗ

ПЕТРЕНКА ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

УДК: 330.131.5:631.11/.15: 633.15

ПОГОДЖЕННЯ
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

_____ **Анатолій ДІБРОВА**
« ____ » _____ 2024 р.

_____ **Вікторія БАЙДАЛА**
« ____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Економічна ефективність вирощування
кукурудзи на зерно у сільськогосподарському
підприємстві»

Спеціальність 051 Економіка

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент _____

Тетяна ГУЦУЛ

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент. _____

Віталій НАГОРНИЙ

Виконав _____

Олександр ПЕТРЕНКО

Київ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ Вікторія БАЙДАЛА
“ ____ ” _____ 2023р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Петренку Олександрю Олександровичу

[прізвище, ім'я, по-батькові]

Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Економіка підприємства
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Економічна ефективність вирощування кукурудзи на зерно у сільськогосподарському підприємстві»

Затверджена наказом ректора НУБіП України № 1951 «С» від 26.10.2023 р.
Термін подання завершеної роботи на кафедру 2024.11.20
Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: дані підприємств по всій Україні.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні основи економічної ефективності виробництва зерна
2. Стан та економічна ефективність виробництва зерна в ТОВ «АГРОКІМ» Прилуцького району Чернігівської області
3. Напрями підвищення економічної ефективності виробництва зерна

Перелік графічного матеріалу _____

Дата видачі завдання «06» листопада 2023 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи _____

Віталій НАГОРНИЙ

Завдання прийняв до
виконання _____

Олександр ПЕТРЕНКО

РЕФЕРАТ

Магістерська робота написана українською мовою, складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій. Викладена на 6 сторінках машинописного тексту, ілюстрована таблицями та рисунками. Список використаної літератури складає джерел.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад підвищення ефективності виробництва зерна та розробка практичних рекомендацій щодо її вдосконалення.

У процесі реалізації поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- узагальнити теоретичні основи формування економічної ефективності виробництва зерна;
- обґрунтувати методикау визначення економічної ефективності виробництва зерна кукурудзи;
- здійснити аналіз сучасного стану досліджуваного підприємства, охарактеризувати динаміку виробництва зерна кукурудзи та розкрити основні фактори які впливають на її виробництво;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації зерна кукурудзи;
- здійснити розрахунок рентабельності виробництва кукурудзи із врахуванням рівня інфляції на протязі операційного періоду її вирощування із врахуванням скоригованого індексу;
- розрахувати економічний енергетичний потенціал від стебел кукурудзи;
- обґрунтувати напрями вдосконалення інноваційних технологій при виробництві зерна кукурудзи;
- обґрунтувати напрями щодо поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування економічної ефективності виробництва зерна.

Об'єктом дослідження виступають процеси формування ефективного виробництва зерна в ТОВ «АГРОКІМ» Прилуцького району Чернігівської області

Ключові слова: ефективність, зерно кукурудзи, прибуток, ціна, рентабельність

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА	8
1.1. Поняття та суть економічної ефективності виробництва продукції.....	8
1.2. Сучасний стан виробництва зерна	12
1.3. Методичні основи економічної ефективності виробництва зерна.....	17
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В ТОВ "АГРОКІМ" ПРИЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	20
2.1. Виробничі ресурси господарства та їх використання.....	20
2.2. Стан та динаміка розвитку виробництва зерна кукурудзи.....	34
2.3. Економічна ефективність виробництва зерна кукурудзи.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА.....	48
3.1. Коригування рентабельності продукції в умовах високої інфляції.....	48
3.2. Економічна доцільність застосування інтенсивних технологій вирощування кукурудзи	51
3.3. Поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції.....	58
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Виробництво зерна займає провідне місце у аграрному виробництві країни, забезпечує її продовольчу безпеку, і вважається галуззю стратегічного значення. Зерно – є не лише сировиною для хлібобулочної, кондитерської та круп'яної промисловості, але й для інших галузей, таких як спиртова, пивоварна та медичної галузей. Від ефективності зернової галузі прямим чином залежить стан та рівень розвитку тваринництва. Поряд з цим, зернове господарство відіграє важливу роль одного із основних джерел поліпшення використання ресурсного та розвитку експортного потенціалів країни. Отже, підвищення виробництва зерна є одним із найважливіших завдань, розв'язання якого має здійснюватися як на державному, так і на регіональному рівнях, де вирішуються питання продовольчої безпеки.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад підвищення ефективності виробництва зерна та розробка практичних рекомендацій щодо її вдосконалення.

У процесі реалізації поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- узагальнити теоретичні основи формування економічної ефективності виробництва зерна;
- обґрунтувати методика визначення економічної ефективності виробництва зерна кукурудзи;
- здійснити аналіз сучасного стану досліджуваного підприємства, охарактеризувати динаміку виробництва зерна кукурудзи та розкрити основні фактори які впливають на її виробництво;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації зерна кукурудзи;
- здійснити розрахунок рентабельності виробництва кукурудзи із врахуванням рівня інфляції на протязі операційного періоду її вирощування із врахуванням скоригованого індексу;
- обґрунтувати напрями вдосконалення інноваційних технологій при виробництві зерна кукурудзи;

- розрахувати економічний енергетичний потенціал від стебел кукурудзи;
- обґрунтувати напрями щодо поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування економічної ефективності виробництва зерна.

Об'єктом дослідження виступають процеси формування ефективного виробництва зерна в ТОВ «АГРОКІМ» Прилуцького району Чернігівської області

Методи дослідження: у магістерській роботі використані наступні методи дослідження: індукції, дедукції, індексний, порівняння, графічний, розрахунково-конструктивний, економіко-математичний, економічно-статистичний, факторного аналізу.

Інформаційною базою слугували матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, дані ТОВ «АГРОКІМ» Прилуцького району Чернігівської області, праці вчених-економістів, наукові публікації, результати власних розрахунків та досліджень.

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

1.1. Поняття та суть економічної ефективності виробництва продукції

В сучасних умовах господарювання одним із основних завдань функціонування аграрних підприємств є забезпечення високого рівня життя населення країни та вирішення продовольчої проблеми. Тому, в умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовищ метою функціонування таких підприємств є забезпечення ефективності їх діяльності в довгостроковій перспективі.

В економічній науці категорія «ефективність» є однією з найбільш загальних, має всеохоплюючий характер і є найважливішою категорією економічної науки. Її використовують як при здійсненні оцінки глобальних систем (суспільство, міжнародні компанії), так і відносно окремих конкретних заходів: впровадження нових сортів рослин або нових порід худоби, застосування інноваційної технології тощо. Зважаючи на вищезазначене економісти трактують дану категорію по різному, в залежності від того, ефективність чого саме вони визначають. Оцінювання ефективності для різних цілей і користувачів інформації під різними кутами зору зумовлюють багатоваріантність підходів до її визначення. Тому, питання її трактування в сучасних умовах зумовлює необхідність визначення її сутності та змісту.

На даний час не існує єдиного універсального підходу як до визначення самої сутності поняття «ефективність», так і системи показників, що її характеризують. Проте, в умовах сьогодення дане поняття стало одним із ключових в економічній науці, якому присвячено значну кількість наукових праць і, як наслідок є предметом наукових дискусій.

У найзагальнішому вигляді економічну ефективність виробництва визначають відношенням отриманих результатів до витрат на їх досягнення. Ефективність виробництва – є узагальнюючою економічною категорією, якісна характеристика якої відображається у високій результативності використання

живої та уречевленої праці [5].

Група науковців під економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва вбачають одержання максимальної кількості продукції в розрахунку на її одиницю при найменших затратах праці та коштів [1,8]. Проте, на думку Єрмакова О.Ю. ефективність сільського господарства включає не лише співвідношення результатів та витрат виробництва, в ній також відбивається якість виробленої продукції та її здатність задовольняти певні потреби споживачів [12].

В науковій літературі низка науковців пропонують розрізнити поняття «ефект» та «економічна ефективність». На їхню думку під ефектом варто розуміти досягнутий рівень результату у різних формах його прояву від тих чи інших заходів, що застосовуються у аграрному виробництві. Для прикладу, ефект від внесення добрив проявиться у вигляді збільшення врожайності сільськогосподарських культур, а від застосування преміксів – у збільшенні приросту живої маси сільськогосподарських тварин [8,14].

Схожих поглядів притримується і інша низка науковців, трактуючи ефективність як інтегровану економічну категорію, яка відображає виробничі відносини щодо економії сукупних затрат живої та уречевленої праці для одержання позитивного результату. Автори вважають, що на рівні підприємства категорія «ефективність» характеризує тісний зв'язок між величиною отриманого результату та обсягом інвестованих або витрачених у виробництві виробничих ресурсів. На думку тих же авторів підвищення ефективності можливо досягти за рахунок використання меншої кількості виробничих ресурсів для створення такого результату або за умови використання такої самої кількості виробничих ресурсів чи більшого випуску з відносно меншою кількістю таких же ресурсів для одержання більшого результату [14].

Протилежну думку має Орлов П.А., який пропонує ефективність визначати зовсім протилежним методом, а саме як відношення виробничих витрат до результатів діяльності. Таке визначення ефективності дозволяє прорахувати, скільки саме ресурсів потрібно витратити для того, щоб отримати

одиницю ефекту (результату). Отже, це має протилежний ефект: не лише одиничну ефективність витрачених на виробництво ресурсів, а й ефективність результатів діяльності підприємства [35].

Отже, узагальнюючи думки зазначених вище науковців у підходах до визначення економічної ефективності виробництва, зазначимо, що в основному автори висвітлюють розуміння ефективності як економічної категорії як відношення отриманого результату, або ефекту до витрат виробничих ресурсів. Сам термін ефективність походить від слова ефект, що характеризує якісну зміну стану будь-якого об'єкта або системи під впливом внутрішніх чи зовнішніх факторів. Метою створення будь-якого підприємства є отримання ефекту, тобто прибутку. З цією метою підприємці затрачають власні ресурси (формують власний капітал) та залучені (праця найманих працівників). Зважаючи на це, ефективність виробництва в господарстві відображає кінцеві корисні результати використання засобів виробництва та робочої сили за відповідний проміжок часу.

Це можна описати формулою:

де ефективність = результат (ефект)/виробничі ресурси (витрати).

В залежності від цілей визначення економічної ефективності результат (ефект) можна оцінити за допомогою різних показників, які характеризують проміжні та кінцеві результати діяльності підприємства. Так, для прикладу економічний ефект оцінюють за такими показниками: обсяг валового, або чистого прибутку; економія окремих видів виробничих ресурсів у натуральному або вартісному виразі; зниження собівартості продукції. Погляди різних вчених щодо поняття «економічна ефективність» також в багатьох випадках співпадають, її пропонують визначати як відношення ефекту до витрат виробничих ресурсів на його досягнення.

Зважаючи на те, що підприємство є відкритою економічною системою, що функціонує в умовах ринку, проблему ефективності його діяльності доцільно розглядати з позицій різних зацікавлених сторін. Як економічна категорія ефективність поділяється на такі види, а саме:

– економічна ефективність - відображає відповідність виробничих витрат і отриманих результатів діяльності підприємства основним цілям та інтересам його учасників у вартісній формі;

– соціальна ефективність - відображає відповідність виробничих витрат і соціальних результатів діяльності господарства цілям та соціальним інтересам суспільства;

– екологічна ефективність - відображає відповідність виробничих витрат і екологічних результатів інтересам держави та суспільства [49].

Зважаючи на те, що ефективність є комплексною економічною категорією, вона має притаманні їй наступні ознаки:

1) комплексний характер – ефективність виробничої діяльності підприємства не може визначатися за допомогою одного показника, так як охоплює всі сфери та напрямки його діяльності;

2) відносний (порівняльний) характер – зміст економічної ефективності має на меті не вимірювання абсолютного результату виробничої діяльності, а співставлення його з виробничими витратами, які були понесені на його досягнення, або ж з необхідними для його досягнення ресурсами;

3) значна залежність від чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Ефективність, як економічна категорія характеризує виробничу діяльність підприємства в комплексі, а тому перебуває під впливом саме тих чинників, які визначають умови функціонування господарства;

4) для оцінки управлінської діяльності ефективність є одним із головних критеріїв, так як свідчить про якість управлінських рішень. Також, ефективність є одним із найбільш важливих чинників впливу на інвестиційну привабливість господарства, що також здійснює оцінку управлінської діяльності [20].

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що економічна ефективність у кожному районі, господарстві має фокусуватися на оптимальному та раціональному використанні наступних чинників:

- поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва;
- оптимізація структури посівних площ, впровадження науково-

обґрунтованих сівозмін;

- впровадження новітніх ресурсозберігаючих екологічно обґрунтованих технологій обробітку ґрунту;
- поліпшення родючості ґрунту за рахунок впровадження раціональної хімізації;
- запровадження комплексної біологізації та сучасних засобів захисту рослин;
- використання системи органічного удобрення ґрунту;
- підвищення окупності використання мінеральних добрив та пестицидів;
- розвиток і удосконалення системи насінництва в контексті забезпечення посівів сучасними ефективними гібридами та сортами;
- впровадження конкурентоспроможних сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур [45].

1.2. Сучасний стан виробництва зерна

Зерно - важливий сільськогосподарський продукт, попит на який постійно зростає. Виробництво зерна є одним із ключових джерел доходів для багатьох аграрних господарств. Стале його виробництво та ефективна реалізація дають змогу забезпечити населення країни продуктами харчування в достатній кількості і за доступними цінами. Розвиток зерновиробництва позитивно впливає на збільшення експортного потенціалу країни, залученню зовнішніх інвестицій у аграрний сектор, що забезпечує розвиток національної економіки та, як наслідок, підвищує рівень життя сільського населення.

Розвиток ринку зерна має також безпосередній вплив екологічну складову. Виробництво екологічно-чистої продукції допомагає знизити негативний вплив аграрного сектору на навколишнє середовище. В цілому, розвиток ринку зерна є важливою складовою аграрної економіки так як впливає на безліч аспектів як сільського господарства так і суспільства загалом. Тому, роль зернового господарства, як основного джерела забезпечення країни

продуктами харчування і визначального елемента розвитку економіки країни, варто розглядати з огляду на його багатоцільове призначення в економічній, соціальній, міжнародній та екологічній сферах [2].

Зернова галузь довгий час є лідером вітчизняного аграрного ринку та всієї економіки України. Від рівня розвитку зернового виробництва залежить вирішення продовольчої та національної безпеки держави в умовах сьогодення. Тому, стабільне та ефективне функціонування ринку зернових культур виступають пріоритетними важелями розвитку економіки країни.

Сприятливі природно-кліматичні умови, наявний ресурсний потенціал, вигідне географічне розташування, родючі та високопродуктивні сільськогосподарські угіддя України створюють всі умови для отримання стабільних урожаїв високоякісного зерна пшениці, кукурудзи, ячменю та інших зернових культур.

Український ринок зерна забезпечує потреби не лише внутрішнього споживання, а й багатьох країн світу. Україна довгий час є одним із визначальних гравців на міжнародному ринку торгівлі зерновими культурами, щорічно збільшуючи обсяги виробництва та експорту. На думку Россохи «протягом тривалого періоду тенденція до збільшення обсягів виробництва зерна залишається доволі стійкою, а внаслідок подальшого фінансування аграріями сучасних новітніх технологій виробництва продукції на Україну чекає позитивна тенденція щодо збільшення виробництва та експорту зерна» [45].

Вітчизняний аграрний ринок забезпечує зерновим збіжжям не лише Україну, а й ще 190 країн світу, при цьому залишаючи за собою тенденцію до подальшого зростання обсягів виробництва. Серед інших країн Україну явно вирізняє наявний потужний потенціал для подальшого нарощування виробництва, якому сприяє зростаючий попит на світових ринках. Якщо у 2001р. Україна змогла виростити 37,71 млн тонн зернових культур, то незважаючи на військові дії у 2023 році валовий збір зернових і зернобобових культур становив 59,77 млн т, що на 11% більше, ніж в 2022р. Валовий збір пшениці склав 21,63 млн тонн (+4,3%), ячменю – 5,5 млн тонн (-2%), кукурудзи – 31,03 млн тонн

(+18%). Зазначимо збільшення валового збору гречки (+43%), проса (+122%), вівса (+13%) та інших зернових культур. Єдиною культурою, валовий збір якої зменшився було жито (-26%). Зернобобових культур зібрали 460,6 тис. т, з них 368,4 тис. т гороху та близько 71 тис. т квасолі [9].

Варто зазначити, що сільськогосподарські підприємства досягли зазначених показників на менших площах, ніж у 2022 році. До відома, загальна площа посівів зернових та зернобобових культур зменшилася на 8% і склала в 2023р. - 10,84 млн га.

Станом на 20 вересня в Україні намолочено 44,5 млн тон нового врожаю, який зібраний на площі 12,5 млн га. А саме, пшениці зібрано на площі 4,9 млн га, обсягом 22,3 млн тон; ячменю – зібрано на площі 1,41 млн га, обсягом - 5,5 млн тон; гороху – зібрано на площі 212,2 тис. га, обсягом 465,3 тис. тон; кукурудзи – зібрано на площі 514,5 тис. га, обсягом 2,4 млн тон; проса – зібрано на площі 68,2 тис. га, обсягом 132,0 тис. тон; гречки – зібрано на площі 66 тис. га, обсягом 99,4 тис. тон [25].

Як зазначають в Міністерстві аграрної політики найбільше зібрали валового збору зернових культур сільськогосподарські виробники Одеської області – 4,1 млн тон, Полтавської області – 2,4 млн тон та Вінницької - 2,3 млн тон.

Лідерами за урожайністю виступають аграрії Хмельницької області - 63,4 ц/га, Івано-Франківської області – 58,6 ц/га та Буковини – 57 ц/га [27].

Зазначимо, що урожайність зернових культур в Україні ще не досягла рівня країн ЄС незважаючи на те, що має вищу родючість ґрунту. До основних причин цього можна віднести недостатнє матеріально-технічне забезпечення зернової галузі, обмеженість доступу до інноваційних технологій, недостатню кількість обігових коштів, за які сільськогосподарські виробники могли б купувати нові селекційні сорти та гібриди рослин і відповідні засоби їх захисту для зростання врожайності (добрива, стимулятори росту рослин і т.п.).

В першу чергу це стосується господарств населення та малих фермерських господарств урожайність зерна в яких становить близько 80%

середнього її рівня по Україні.

В той же час, агрохолдинги, які мають змогу залучати капітал для здійснення виробництва на зовнішніх фінансових ринках, забезпечують середній та вищий рівень урожайності зернових культур по відношенню до країн ЄС [10].

Урожайність зернових культур також виступає важливим фактором стабілізації пропозиції на зерновому ринку. На рівень урожайності зазначених культур значною мірою впливають як погодні умови, так і рівень ресурсного забезпечення виробників зерна. Дослідження свідчать, що у виробників, які мають обмежений доступ до фінансових ресурсів і новітніх технологій рівень урожайності зернових культур по роках характеризується значною варіацією в залежності від погодних умов. В той же час у господарствах, які виробляють зерно інтенсивним способом, рівень урожайності таких культур має меншу варіацію. Варто зазначити, що господарства, які використовують інтенсивні технології при вирощуванні зернових культур, крім збільшення врожайності, як правило забезпечують вищу економічну ефективність виробництва зерна [14].

Україна виробляє та експортує значну кількість зернових культур, які забезпечують міжнародну продовольчу безпеку. Залежність багатьох країн світу від українських зернових культур може стати значною проблемою у випадку продовження військових дій та загострення геополітичної ситуації. За даними Світового банку, країни які мають низький та середній рівень доходу можуть стати жертвами «посилення голоду» внаслідок військової агресії росії проти України.

Серед зернових культур третє місце в світі за площею посіву після рису та кукурудзи займає пшениця. У світі найбільшим виробником пшениці є Китай, який протягом останніх 20 років зібрав понад 2,4 млрд. т що займає близько 17% від загального виробництва продукції. Проте, останнім часом внаслідок війни між росією та Україною виникли значні проблеми на світовому ринку пшениці, що може вплинути на збільшення дефіциту продуктів харчування в світі [6].

Ще з початку російської агресії, світ став гостро відчувати недостатність української пшениці, так як до цього Україна займала 7 місце в світовому виробництві та 5 місце в експорті даної зернової культури. Статистичні дані свідчать, що станом на травень 2022 року, Україна експортувала близько 19 млн т пшениці, що становило 8% у світовій торгівлі [40].

Отже, зважаючи на вищезазначене розвиток зернового господарства та забезпечення нарощування виробництва високоякісної продукції має і надалі бути пріоритетним для сільськогосподарських підприємств. Вважаємо, що основною метою стратегії розвитку зерновиробництва має бути здійснення з боку держави певних заходів та ефективних методів які б допомогли забезпечити переведення основних галузей сільського господарства на модель сталого інноваційного нарощування обсягів виробництва продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

Вважаємо за доцільне приділити увагу чинникам, які сприяють підвищенню ефективності виробництва зернових культур за маркетинговими каналами збуту продукції; запровадити зміни в державному регулюванні ринку зерна, а саме вдосконалити цілі та методи його державного регулювання, поліпшити аналіз його ринку.

Важлива роль належить урожайності зернових культур, тому використання резервів щодо її збільшення є важливим фактором підвищення економічної ефективності виробництва зерна.

Ще одним ключовим фактором підвищення ефективності виробництва даної продукції є застосування науково обґрунтованих сівозмін. Адже, чергування культур у сівозміні покращує фітосанітарний стан посівів зернових культур і забезпечує високу їх врожайність.

Не менш важливим фактором є застосування органічних та мінеральних добрив під зернові культури, що дає змогу забезпечити оптимальне живлення рослин, сприяє зростанню урожайності та підвищенню родючості ґрунтів [10].

1.3. Методичні основи економічної ефективності виробництва зерна

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки країни головним завданням, що постає перед виробниками аграрної продукції є визначення сутності економічної ефективності функціонування виробництва в сільському господарстві та аналіз ринку зерна і продуктів його переробки.

Для того, щоб оцінити економічну ефективність виробництва зерна використовують систему взаємопов'язаних показників, які характеризують вплив різних факторів на виробництво і реалізацію продукції.

Проте, перед тим як здійснювати оцінку економічної ефективності зернових культур вважаємо за необхідне визначити економічну ефективність сільськогосподарського виробництва, тобто підприємства де виробляється продукція. Для такої оцінки існує також система показників господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. Такі показники мають бути органічно взаємопов'язані і відповідати критерію ефективності.

З цією метою досить часто використовуються як натуральні, так і вартісні показники. Серед натуральних показників варто використовувати показники виходу продукції з урахуванням її якості, вважаємо, що вони є вихідними при визначенні економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, проте на нашу думку не можуть бути єдиними для всього аграрного виробництва, так як одні й ті самі рівні урожайності сільськогосподарських культур досягаються при різних витратах виробництва.

Зазвичай, систему показників економічної ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства, доцільно визначати за допомогою показників валової продукції у натуральному та вартісному вимірі, валового і чистого доходу. Зазначимо, що у валовому доході, крім обсягу виробництва, відбивається економія витрат на оплату праці. Тому, валовий дохід відображає результати виробництва більш точно ніж валова продукція, а чистий дохід – ще точніше, ніж валовий.

На думку Павлова Г.Є. та Приходька І.П. в залежності від того, з якими видами витрати ресурсів порівнюються із результатами виробництва у аграрних

підприємствах, показники економічної ефективності варто ділити на чотири групи:

- узагальнюючі показники, що характеризують підвищення економічної ефективності виробництва;
- показники, що характеризують ефективність використання земельних ресурсів;
- показники, які характеризують ефективність використання праці;
- показники, які характеризують ефективність використання основних засобів та капітальних вкладень.

Особливе значення на думку зазначених науковців мають такі показники:

- урожайність сільськогосподарських культур;
- продуктивність праці;
- повна та виробнича собівартість продукції;
- валовий та чистий дохід в розрахунку на 1 люд. - год та на 1 га посівної площі;
- рівень рентабельності виробництва [38].
- На думку Кузьменка [21] «показником економічної ефективності є числове відображення її рівня або темпів зміни в динаміці». Автор вважає, що одним із важливих показників, який характеризує результативність виробництва, є обсяг валової і товарної продукції аграрного підприємства. На думку автора основі цих показників можна розрахувати чистий та валовий дохід і прибуток підприємства.

Валова продукція – є узагальнюючим показником рівня розвитку сільського господарства, а конкретно на підприємствах він характеризує обсяги виробництва. Виробництво вважається ефективним, якщо зростає величина виробленої валової продукції підприємства за одночасного зменшення виробничих витрат на одиницю продукції [21].

Вчені розглядають собівартість як один із найважливіших показників ефективної діяльності підприємства, а її зниження – шляхом до збільшення прибутковості.

Собівартість продукції дуже тісно пов'язана з ціною, а це проявляється в тому, що вона виступає нижньою межею ціни на товар. Тому, під час обрахунку собівартості продукції потрібно визначити склад виробничих витрат, які в неї входять.

Рентабельність є важливим показником фінансового стану підприємства, який показує ефективність застосування всіх спожитих виробничих ресурсів підприємства, рівень управління виробничим процесом та працею, якість, кількість та можливості для здійснення розширеного відтворення, обсяг реалізації продукції та навіть економічне стимулювання працівників. Зважаючи на те, що кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства є прибуток, тому для більш повного аналізу ефективності виробництва доцільно розраховувати показники прибутку на одиницю виробничих витрат.

Для визначення економічної ефективності виробництва зерна застосовують наступну систему показників:

- урожайність, ц/га;
- виробнича собівартість 1ц, грн;
- повна собівартість 1ц, грн;
- ціна реалізації 1 ц, грн;
- прибуток на 1 га посівної площі, грн;
- прибуток на 1 ц зерна, грн;
- рівень рентабельності виробництва зерна, %.

РОЗДІЛ II

СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В ТОВ «АГРОКІМ» ПРИЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Виробничі ресурси господарства та їх використання

Прилуцький район - район України, який розташований в південній частині Чернігівської області з адміністративним центром у місті Прилуки. Його територія знаходиться в сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах. Клімат території помірно теплий та зволожений, що дає змогу вітчизняним аграріям отримувати високі врожаї сільськогосподарських культур.

Найбільш поширеними ґрунтами в досліджуваному районі є чорноземи типові вилуговані крупнопилуваті легкосуглинкові, що у відсотковому відношенні складають 68,5%, на другому місці – чорноземи типові вилуговані крупнопилуваті легкосуглинкові слабозмиті, площа яких займає 19,25% від загальної площі, на третьому місці – чорноземи типові глибокі слабогумусні крупнопилуваті легкосуглинкові, площа яких становить 12,25% [44].

У сільськогосподарському виробництві земля є головним засобом виробництва і основною продуктивною силою завдяки своїй природній родючості, тобто здатності забезпечувати сільськогосподарські рослини всіма необхідними поживними речовинами. В свою чергу земля вимагає особливого, індивідуального підходу до її використання. Маючи обмежені розміри, вона є предметом конкуренції між різними галузями національного господарства. Тому проблема ефективного використання сільськогосподарських угідь має особливо важливе значення. Питання ефективного використання землі завжди було предметом дискусії з точки зору екології, економіки, охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження тощо. На сьогоднішній день ця проблематика є достатньо розгалуженою, але значна кількість питань потребує дискусійного обговорення. Розглянемо і проаналізуємо площу сільськогосподарських угідь в досліджуваному підприємстві.

Таблиця 2.1.

Площа сільськогосподарських угідь ТОВ АГРОКІМ, га

Види угідь	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Всього с.-г. угідь, га	17536	10125	10205	58,2	100,8
у тому числі ріллі	17536	10125	10205	58,2	100,8

Аналізуючи площу сільськогосподарських угідь в ТОВ АГРОКІМ Прилуцького району Чернігівської області за 2021-2023рр. дослідженнями встановлено, що в 2023р. в порівнянні з 2021р. вона зменшилася на 7331 га, або на 41,8% (табл.2.1). Проте, зазначимо, що в 2023р. в порівнянні з 2022р. вона збільшилася на 80 га, або на 0,8%. Аналіз свідчить, що вся наявна площа в господарстві використовується під ріллю, тобто підприємство займається лише вирощуванням продукції рослинництва (рис.2.1).

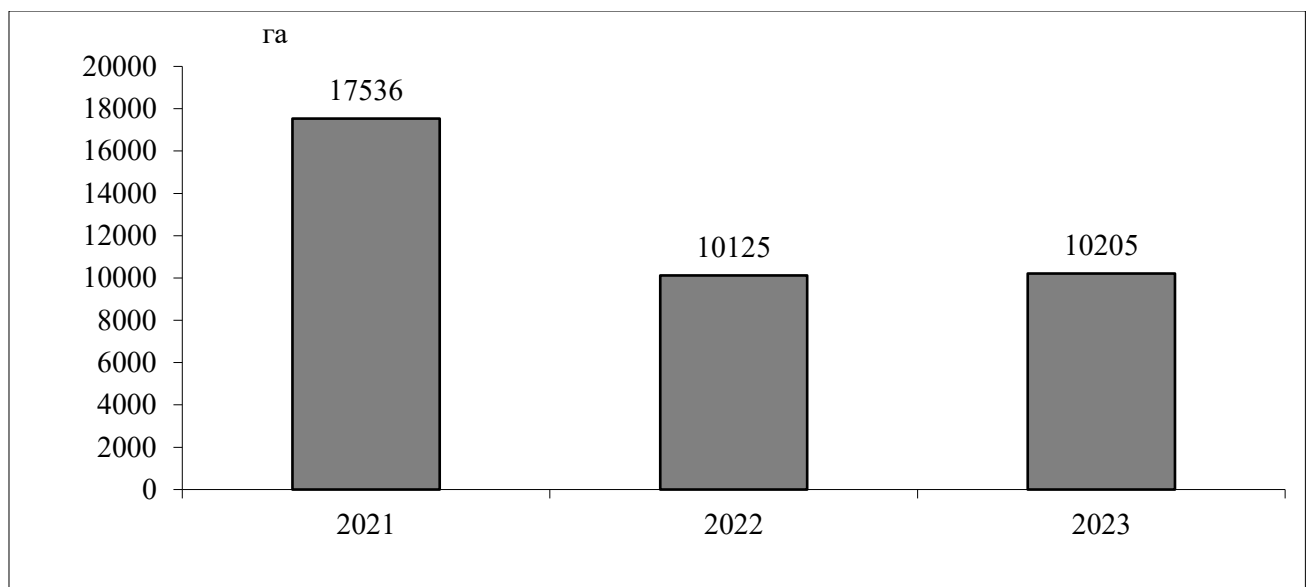

Рис. 2.1. Площа сільськогосподарських угідь ТОВ АГРОКІМ, га

Аналізуючи економічну ефективність використання земельних угідь в досліджуваному господарстві дослідження свідчать, що незважаючи на значне її зменшення, вартість валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в 2023р. в порівнянні з 2021р. практично не зазнала

змін, її зменшення склало лише 0,1%, а в 2023р. в порівнянні з 2022р. даний показник навіть збільшився на 17,8%.

Зазначимо, що такі показники як виручка від реалізації продукції та валовий прибуток в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в 2023р. в порівнянні з 2021р. зросли в 2,4 та в 2,1 рази, що свідчить про ефективне використання земельних ресурсів в господарстві (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Економічна ефективність використання земельних ресурсів

Показник	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021 р.	2022 р.
Сільськогосподарські угіддя, га	17536	10125	10205	58,2	100,8
в т. ч. рілля	17536	10125	10205	58,2	100,8
Одержано на 1 га с.-г. угідь, тис. грн:					
вартості валової продукції	60,0	50,9	60,0	99,9	117,8
доходу (виручки) від реалізації	47,5	61,0	114,6	241,5	187,9
валового прибутку	25,4	32,0	53,8	212,1	168,2
чистого прибутку	17,6	1,2	24,2	137,7	2103,6
Виробництво на 1 га ріллі, ц					
зернових	75,2	70,1	66,3	88,3	94,6
у т.ч кукурудзи	62,8	59,4	49,9	79,6	84,0
соняшнику	8,1	4,6	11,3	138,9	247,2

Щодо чистого прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, то варто відмітити його значне коливання по роках. Так, в 2023р. в порівнянні з 2021р. даний показник збільшився на 37,7%, а в порівнянні з 2022р. в 21 раз. Можемо судити, що 2022р. був найгіршим для даного підприємства в порівнянні із іншими досліджуваними роками.

Ще одним показником, який характеризує ефективність використання земельних угідь є виробництво продукції рослинництва в розрахунку на 1га ріллі. Так, основними видами продукції, яку виробляє підприємство є озима пшениця, кукурудза та соняшник. Аналіз свідчить, що виробництво даних видів

продукції в розрахунку на 1га ріллі в 2023р. в порівнянні з 2021р. зменшилося на 11,7%, 20,4%, а соняшнику навпаки зросло на 38,9% відповідно. Аналогічна тенденція прослідковується і по відношенню до 2022р., виробництво зернових та кукурудзи зменшилося на одиницю відповідної площі, а соняшнику зросло в 2,5 разів. На сьогоднішній день вартість валової продукції розраховують у постійних цінах 2021р. Розрахунок вартості валової продукції в досліджуваному підприємстві свідчить, що зменшення площі ріллі вплинуло на зменшення виробництва валової продукції (табл.2.3).

Таблиця 2.3.

Розрахунок вартості валової продукції (у постійних цінах 2021р.)

Вид продукції	Виробництво, ц			ціна 2021 р., грн	Вартість, тис. грн		
	2021р.	2022р.	2023р.		2021р.	2022р.	2023р.
Продукція рослинництва	X	X	X	X	1052269	515585	611932
Зернові усього	1317897	709891	676946	X	814248	438386	419572
пшениця озима	217373	108176	167446	637,73	138625	68987	106785
кукурудза	1100524	601715	509500	613,91	675623	369399	312787
соняшник	142778	46308	115388	1667,07	238021	77199	192360

Так, в 2021р. підприємство виробило валової продукції рослинництва на суму 1052269 тис. грн, а в 2023р. лише 611932 тис. грн. Таке значне зменшення прослідковується по всіх видах продукції, яка виробляється в досліджуваному підприємстві. Найменше виробило валової продукції підприємство в 2022р. Зважаємо на те, що 2022р. був найскладнішим для всіх виробників, в зв'язку з військовими діями в нашій країні.

Аналізуючи економічну ефективність використання трудових ресурсів в господарстві дослідженнями встановлено, що не зважаючи на досить значне зменшення оброблюваної площі в господарстві чисельність працівників збільшилась. Так, в 2023р. в порівнянні з 2022р. їх чисельність зростає на 38,9%, а в порівнянні з 2021р. – на 12,2%. Проте, збільшення чисельності працівників ніяким чином не вплинуло на продуктивність праці, яка за аналізований період

значно зменшилася. Так, в 2023р. в порівнянні з 2022р. вона зменшилася на 14,5%, а в порівнянні з 2021р. – на 48,2% (табл. 2.4).

Зазначимо, що поряд із зниженням продуктивності праці в господарстві, позитивним є збільшення виручки, валового та чистого доходу в розрахунку на одного працівника. Так, аналіз свідчить, що в 2023р. в порівнянні з 2021р. дані показники збільшилися на 25,3%, 42,9% та 10% відповідно. В порівнянні з 2022р. збільшення цих показників є ще суттєвішим на 36,4%, 52,2% та 22% відповідно.

Варто відмітити ще один позитивний фактор, збільшення оплати праці одного працівника за аналізований період. Так, в 2023р. в порівнянні з 2021р. вона зросла на 35,4%, а в порівнянні з 2022р. – на 71,7%.

Таблиця 2.4.

Економічна ефективність використання трудових ресурсів

Показник	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Чисельність працівників, осіб	312	252	350	112,2	138,9
Продуктивність праці, тис. грн	3373	2046	1748	51,8	85,5
Одержано на 1 працівника, тис. грн:					
доходу (виручки) від реалізації продукції	2667	2451	3342	125,3	136,4
валового прибутку	1240	1164	1772	142,9	152,2
чистого прибутку	1427	1287	1570	110,0	122,0
Оплата праці 1 працівника, грн	11559	9110	15646	135,4	171,7

Для нормального функціонування підприємства та здійснення господарської діяльності йому необхідно мати основні та оборотні засоби.

Основні засоби це частина виробничих засобів, які беруть участь у виробничій діяльності підприємства протягом тривалого часу, при цьому не втрачають свої натурально-речової форми, а свою вартість переносять частково на створюваний продукт у вигляді амортизації.

Основні засоби використовуються на підприємстві декілька років, на них заводять інвентарні номери, надходити в господарство вони можуть як новими,

так і вже вживаними. Без таких засобів підприємство не може функціонувати, тому через таку їх важливість їх і назвали основними.

Серед показників, що характеризують ефективність використання основних засобів можна виділити наступні: капіталовіддача, капіталомісткість, норма прибутку.

Таблиця 2.5.

Динаміка забезпеченості основними засобами та ефективність їх використання

	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % (в.п.) до:	
				2021р.	2022р.
Основні виробничі засоби усього, тис. грн	985810	1097305	1185318	120,2	108,0
первісна вартість основних засобів, тис. грн	1097023	1287233	1512305	137,9	117,5
знос основних засобів тис. грн	111213	189928	326987	294,0	172,2
Коефіцієнт зносу основних засобів	10,1	14,8	21,6	11,5	6,9
Коефіцієнт придатності основних засобів	89,9	85,2	78,4	-11,5	-6,9
Вартість основних засобів, тис. грн:					
га 1 га с.-г угідь	56,2	108,4	116,2	206,6	107,2
на 1 працівника	3160	4354	3387	107,2	77,8
Капіталовіддача, грн	1,07	0,47	0,52	48,4	109,9
Капіталомісткість, грн	0,94	2,13	1,94	206,8	91,0

Здійснені дослідження свідчать, що в 2023р. в порівнянні з 2021р. збільшилась вартість як основних засобів в цілому, так і первісної вартості зокрема на 20,2% та на 37,9% відповідно (табл.2.5). Проте, варто зазначити значне збільшення зносу в досліджуваному підприємстві, так він збільшився в 2023р. в порівнянні з 2021р. практично в три рази. Збільшення коефіцієнту зносу в підприємстві свідчить про збільшення зношеної частини основних засобів (табл. 2.5).

Щодо показників економічної ефективності основних засобів, то відмітимо їх зниження. Так, капіталовіддача в 2023р. в порівнянні з 2021р.

зменшилася на 51,6%, а в порівнянні з 2022р. незначно збільшилася – на 9,9%. Зниження капіталовіддачі свідчить про зниження ефективності використання основних засобів.

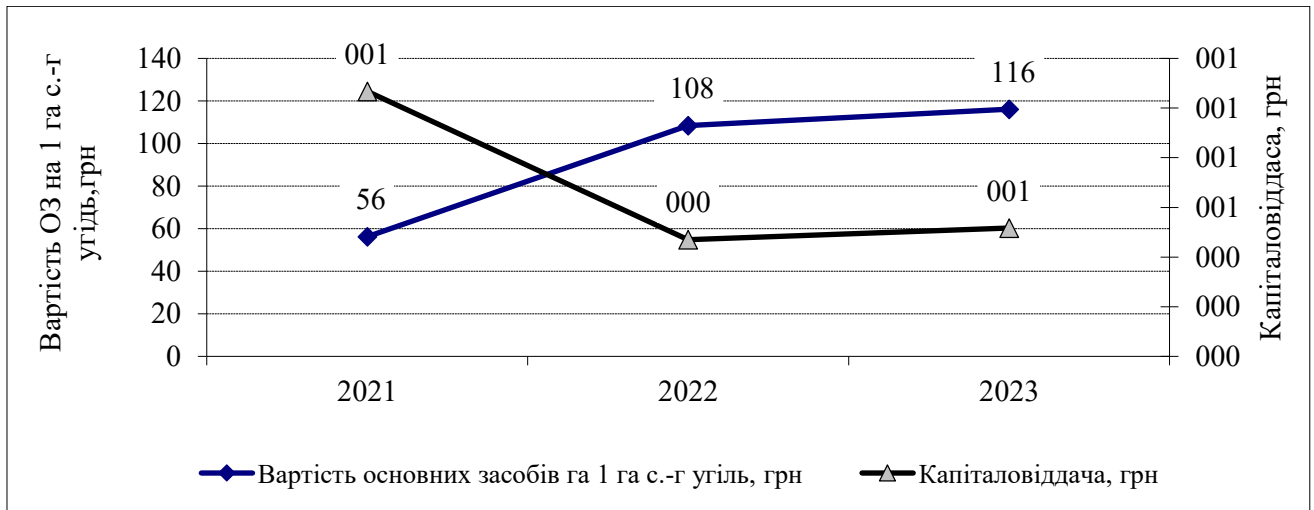

Рис.2.2. Показники ефективності використання основних засобів

На рис. 2.2 графічно представлені показники забезпеченості та ефективності використання основних засобів. Дані свідчать, що незважаючи на зниження ефективності використання основних засобів, забезпеченість ними навпаки зростає. Так, вартість основних засобів в розрахунку на 1га сільськогосподарських угідь у 2023р. в порівнянні з 2021р. зростає в два рази, а в порівнянні з 2022р. лише на 7,2%.

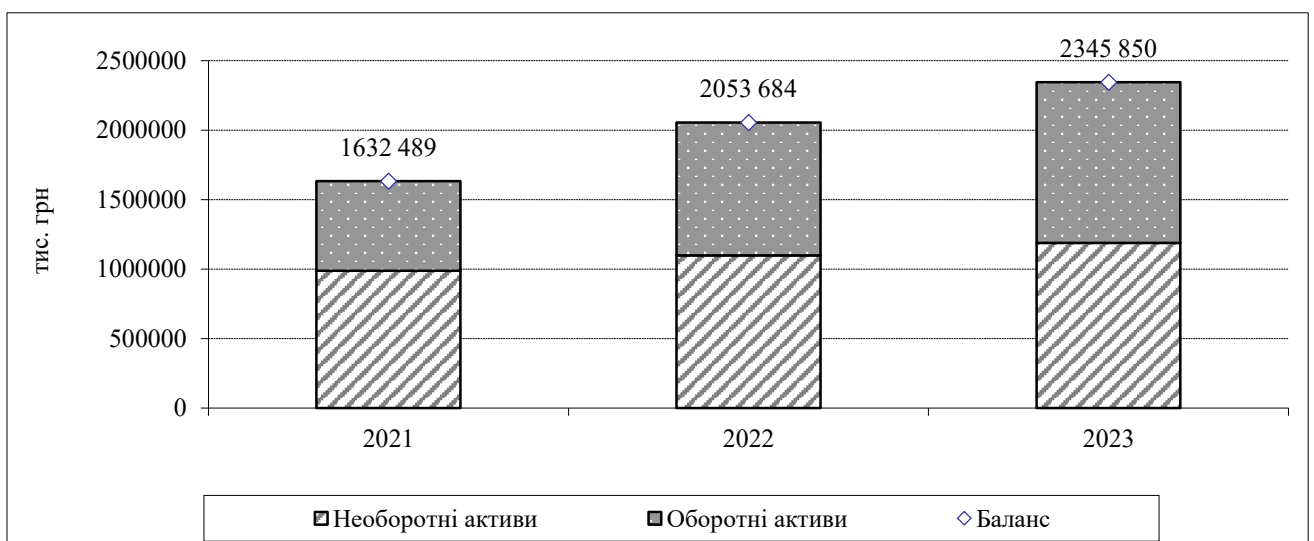

Рис.2.3. Динаміка балансу підприємства

На рис. 2.3. представлена динаміка балансу підприємства. Аналіз свідчить, що на протязі 2021-2023рр. вартість необоротних та оборотних активів зростає.

Так, вартість оборотних активів в 2023р. в порівнянні з 2021р. збільшилася на 79,6%, а в порівнянні з 2022р. – на 21,2%.

Таблиця 2.5.

Динаміка забезпеченості підприємства оборотним капіталом та ефективність його використання

	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Вартість оборотних активів, тис. грн	644763	955712	1158177	179,6	121,2
Частка оборотних активів у активі балансу, %	39,5	46,5	49,4	125,0	106,1
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	1,29	0,65	1,01	78,3	155,4
Тривалість одного обороту (у днях)	279	557	356	127,8	64,0
Одержано чистого прибутку:					
на 1 грн оборотного капіталу, грн	0,479	0,012	0,214	44,6	1 749,6
на 1 грн матеріальних витрат	1,048	0,042	0,563	53,8	1 346,3
Рентабельність оборотних активів, %	47,9	1,2	21,4	44,6	1 783,3
Баланс, тис. грн	1632489	2053684	2345850	143,7	114,2

Частка оборотних активів у активі балансу підприємства має тенденцію до збільшення. Так, в 2021р. вона становила 39,5%, у 2022р. – 46,5%, а в 2023р. – 49,4%, тобто майже половину (табл. 2.5). Зазначимо, що підприємству потрібно намагатися збалансувати частку оборотних активів у загальних активах підприємства, так як його надлишок може негативно вплинути на фінансовий стан господарства.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів характеризує ефективність використання господарством усіх наявних виробничих ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення. В досліджуваному господарстві даний коефіцієнт має тенденцію зменшення (на 21,7 в.п.) – що свідчить, про зниження ефективності використання оборотних активів. Зазначимо, що даний показник в 2023р. є вищим в порівнянні з 2022р. на 55,4 відсоткових пункти. Тобто, відмітимо їх ефективніше використання після складного в економічному плані 2022року.

Вважаємо, що у багатьох випадках є некоректним порівняння багатьох показників із показниками 2022 року, у зв'язку із тим, що для багатьох підприємств це був важкий в економічному плані рік внаслідок військової агресії росії проти України. Підтвердженням цьому є показник рентабельності оборотних засобів, який у 2023р. збільшився в порівнянні із 2022р. в 17,8 разів.

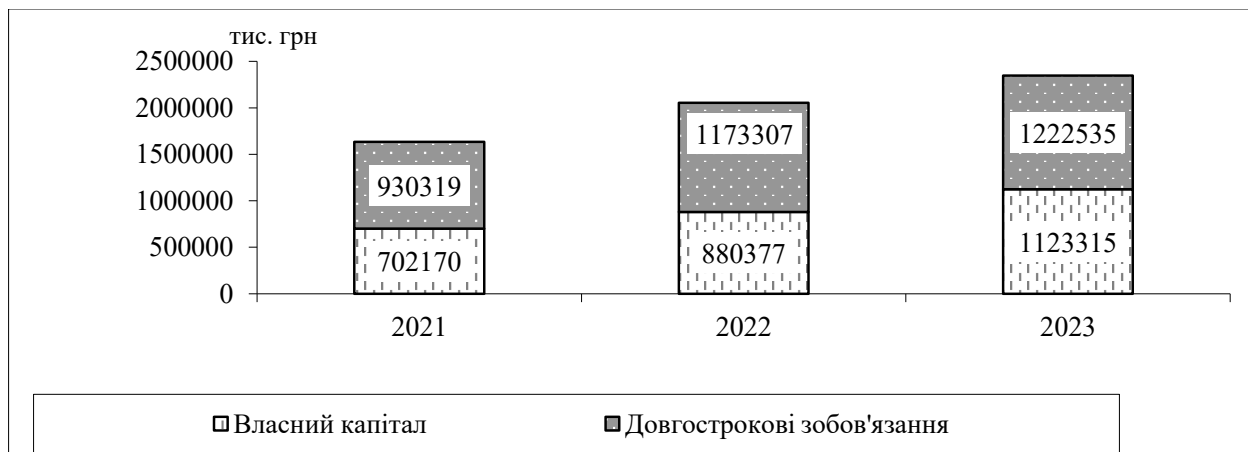

Рис.2.4. Динаміка власного капіталу

Власний капітал – є частиною активів підприємства, яка залишається після вирахування всіх його зобов'язань. Власний капітал може утворюватися двома шляхами:

- внесенням власниками підприємства грошових коштів та інших активів;
- накопиченням суми доходу, яка залишається в господарстві.

Сума власного капіталу підприємства збільшується внаслідок отримання господарством прибутку та збільшенням вартості активів.

Власний капітал – це власні джерела фінансування господарства, які без визначення строку повернення внесені його учасниками, або залишені ними на підприємстві із чистого прибутку. Тому за формами власний капітал поділяється на дві категорії: інвестований (вкладений або сплачений капітал) та власне прибуток.

Аналіз власного капіталу ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що його питома вага на протязі досліджуваного періоду має тенденцію до збільшення. Так, у 2021р. його частка становила – 43%, а в 2023р. збільшилася до 48% (рис.2.4, 2.5). Частка довгострокових зобов'язань відповідно зменшилася із 57% до 52%.

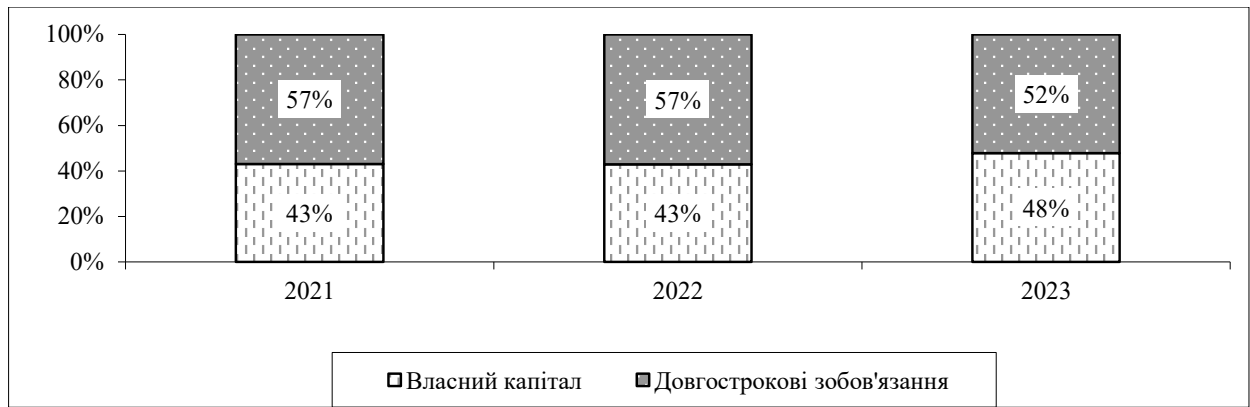

Рис.2.5. Частка власного капіталу

Отже, підприємство поєднує самофінансування оборотних активів із залученням зовнішніх ресурсів, що є цілком виправданим у ринкових умовах. Водночас частка позикового капіталу у джерелах формування оборотних активів є ще високою, що свідчить про низький рівень фінансової стійкості підприємства і його залежність від зовнішніх кредиторів.

В умовах сьогодення широко використовуються два основні напрямки розвитку діяльності аграрного підприємства: спеціалізацію та диверсифікацію. Спеціалізація – є виробничим напрямом діяльності будь-якого підприємства, тобто це зосередження зусиль на виробництві певного виду продукції або певній стадії технологічного процесу.

Спеціалізація являється результатом суспільного поділу праці. Вона має очевидні техніко-економічні переваги і направлена на зростання продуктивності праці, та зниження собівартості виробленої продукції, спрямована на підвищення якості сільськогосподарської продукції за рахунок застосування вузькоспеціалізованого спеціального обладнання добре освоєного підготовленим персоналом підприємства.

Сам процес спеціалізації характеризується зосередженням засобів виробництва та людських ресурсів аграрних підприємств на виробництві окремих видів товарної продукції із урахуванням природних та економічних умов. Це об'єктивний, закономірний процес, що розвивається на основі впровадження у виробництво інноваційних технологій та досягнень науково-технічного прогресу.

Спеціалізацію підприємства визначають за структурою грошових надходжень від реалізації товарної продукції.

Аналізуючи спеціалізацію ТОВ «АГРОКІМ» встановлено, що в 2023р. дане підприємство є вузькоспеціалізованим, основною спеціалізацією якого є виробництво кукурудзи, яка в структурі грошових надходжень займає 79% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Структура грошових надходжень від реалізації продукції

Показник	2021 р.		2022р.		2023 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Продукція сільського господарства	789369	100,0	606329	100	1135730	100
Зернові усього	570578	72,3	472260	77,9	1010086	88,9
пшениця озима	126227	16,0	71776	11,8	113314	10,0
кукурудза	444351	56,3	400484	66,1	896772	79,0
соняшник	218791	27,7	134069	22,1	125644	11,1

Аналіз структури грошових надходжень за 2021р. свідчить, що спеціалізація в цьому році була зерново-соняшnikовою, так як грошові надходження від реалізації зерна в структурі виручки від реалізації продукції займали – 56%, а від реалізації соняшнику – 28% (рис.2.6).

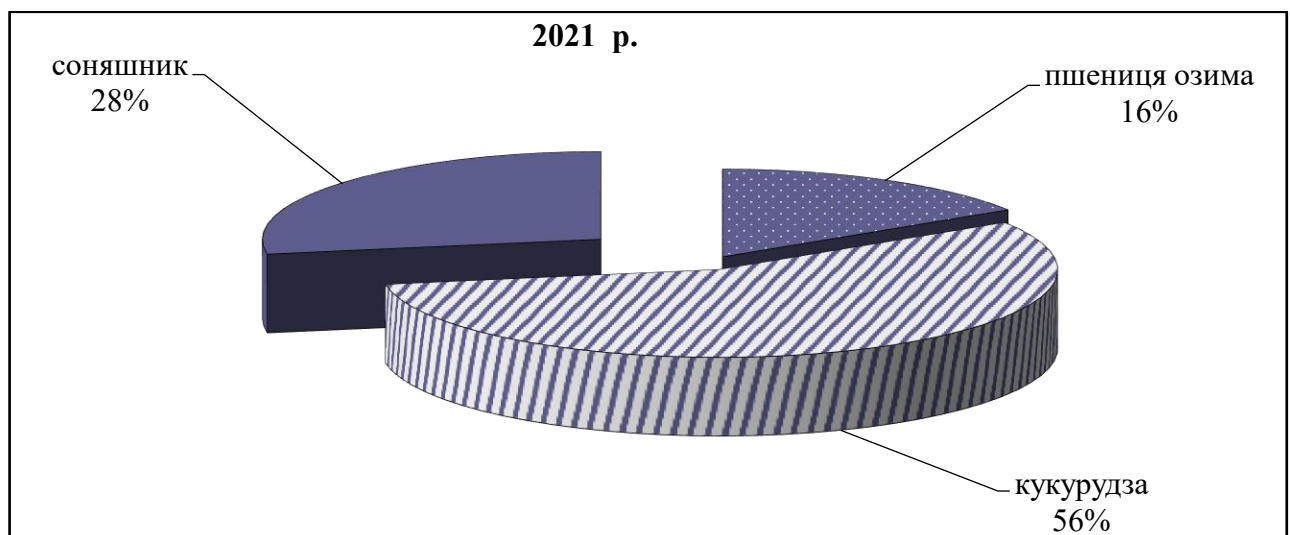

Рис. 2.6. Структура грошових надходжень від реалізації продукції, 2021р.

Аналіз структури грошових надходжень за 2022р. свідчить, що спеціалізація в цьому році була також зерново-соняшnikовою, так як грошові надходження від реалізації зерна в структурі виручки від реалізації продукції

займали – 66%, а від реалізації соняшнику – 22% (рис.2.7). Тобто, можемо констатувати той факт, що за ці два роки спеціалізація підприємства не зазнала змін, проте прослідковується незначне збільшення виручки від кукурудзи (+10%) і зменшення виручки від реалізації насіння соняшнику (-6%).

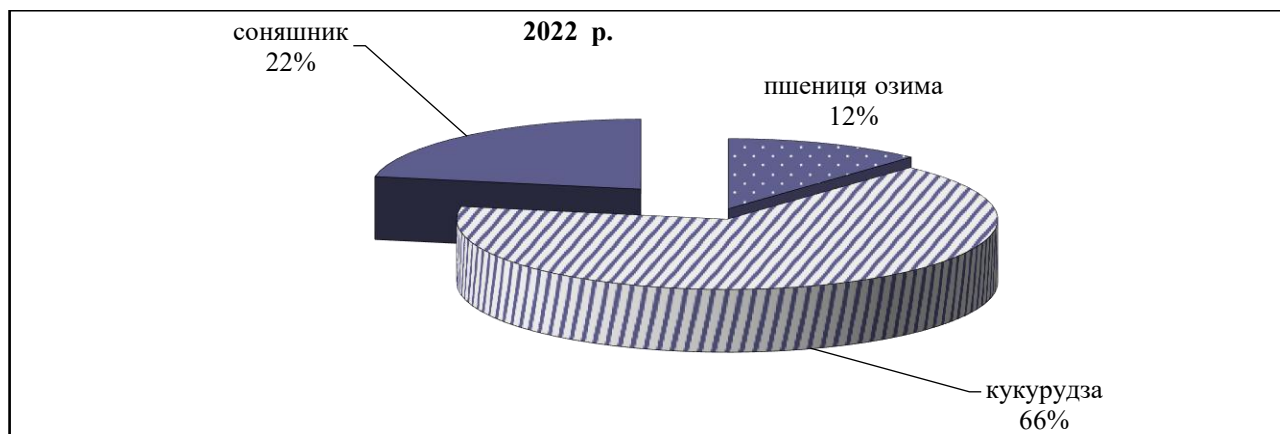

Рис. 2.7. Структура грошових надходжень від реалізації продукції, 2022р.

Отже, зміни що відбулися у 2021-2022рр. стали основою та продовжили тенденцію зменшення грошових надходжень від реалізації насіння соняшнику і збільшення таких надходжень від реалізації зернових культур, а саме кукурудзи (рис. 2.8).

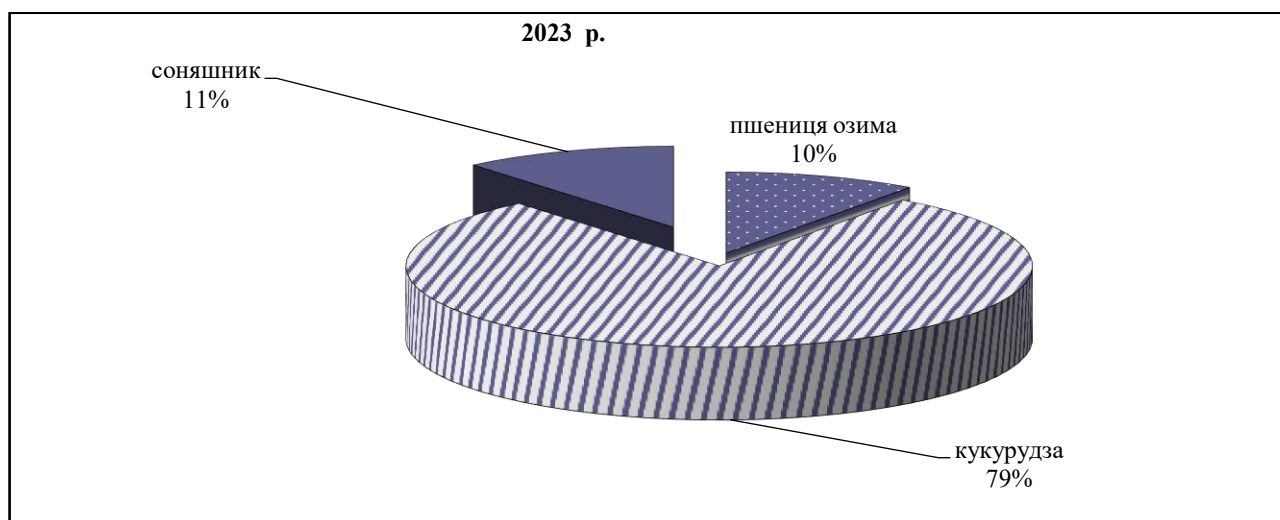

Рис. 2.8. Структура грошових надходжень від реалізації продукції, 2023р.

Тому, в зв'язку з цим, підприємство зосередило свої зусилля на вирощуванні і реалізації кукурудзи, що дозволило йому отримати статус вузькоспеціалізованого підприємства.

Таблиця 2.6.

Динаміка формування чистого прибутку, тис. грн

Показники	Рік			Відхилення, +, -	
	2021	2022	2023	2023/ 2021	2022/ 2021
Чистий дохід від реалізації продукції	832 186	617 646	1 169 739	337 553	552 093
Собівартість реалізованої продукції	386 891	293 400	620 211	233 320	326 811
Валовий прибуток	445 295	324 246	549 528	104 233	225 282
Інші операційні доходи	31 174	34 329	50 091	18 917	15 762
Разом доходи	863 360	651 975	1 219 830	356 470	567 855
Адміністративні витрати	31 592	27 918	34 532	2 940	6 614
Витрати на збут	90 780	134 101	229 450	138 670	95 349
Інші операційні витрати	13 816	29 191	23 702	9 886	-5 489
Разом витрати	523 079	484 610	907 895	384 816	423 285
Фінансовий результат від операційної діяльності	340 281	167 365	311 935	-28 346	144 570
Прибуток від впливу інфляції на монетарні статті	14 868	-109 684	-8 053	-22 921	101 631
Фінансові витрати	46 428	46 014	56 510	10 082	10 496
Чистий прибуток	308 721	11 667	247 372	-61 349	235 705

Однією із основних категорій товарного виробництва є прибуток. Це, в першу чергу, виробнича категорія, яка характеризує відносини, що складаються в процесі суспільного виробництва.

Прибуток є частиною додаткової вартості виробленого продукту, що реалізується господарством, яка залишається в його розпорядженні після покриття всіх витрат виробництва.

Аналіз динаміки формування чистого прибутку в ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що незважаючи на всі виклики, підприємству вдалося зберегти макрофінансову стабільність. Так, в 2023р. в порівнянні із 2021р. вдалося збільшити валовий прибуток на 104233 тис. грн, інші операційні доходи на 18 917 тис. грн., чистий дохід від реалізації продукції на 337 553 тис. грн. Проте, збільшення тарифів та цін на матеріальні ресурси вплинули на збільшення собівартості реалізованої продукції (+233320 тис. грн.), адміністративних витрат (+2940 тис. грн.), витрат на збут (+138670 тис. грн.) та інших витрат, що в кінцевому підсумку негативно відобразилося на зменшенні фінансового результату від операційної діяльності та чистого прибутку (табл.2.6).

Таблиця 2.7

Рівень рентабельності виробничої діяльності ТОВ «АГРОКІМ», %

Показники	Рік			Відхилення, +, -	
	2021	2022	2023	2023р./ 2021р.	2022р./ 2021р.
Рентабельність сукупних активів	27,3	15,8	23,4	-3,9	7,6
Рентабельність власного капіталу	44,0	1,3	22,0	-21,9	20,7
Чиста рентабельність продажів	37,1	1,9	21,1	-15,9	19,3
Рентабельність продукції	115,1	110,5	88,6	-26,5	-21,9

Незважаючи на збільшення витрат в процесі виробничої діяльності за аналізований період чиста рентабельність продажів в 2023р. становила 21,1%, що більше на 20,7 відсоткових пункти в порівнянні із 2022р. Рентабельність продукції склала 88,6%, проте це найнижчий показник у порівнянні із попередніми роками. Рентабельність сукупних активів та власного капіталу також була задовільною і становила у 2023р. 23,4% та 22% відповідно (табл.2.7).

2.2. Стан та динаміка розвитку виробництва зерна кукурудзи

Аналізуючи динаміку та структуру посівних площ в ТОВ «АГРОКІМ» дослідженнями встановлено, що в даному господарстві в 2023р. в порівнянні з 2021р. значно зменшилася посівна площа. Так, в 2021р. загальна посівна площа становила 17535га, а в 2023р. – лише 10096га. Серед сільськогосподарських культур, які вирощуються в господарстві це зернові культури (озима пшениця та кукурудза) і соняшник. Зазначимо, що зменшення посівної площі відбулося по всіх культурах, які вирощуються в господарстві. Так, в 2023р. у порівнянні до 2021р. посівна площа озимої пшениці зменшилася на 36,53%, кукурудзи на 55,95%, соняшнику на 11,75%. Отже, серед всіх культур найменше зменшилася площа під соняшником (табл.2.8).

Аналіз структури посівних площ досліджуваного підприємства свідчить, що в 2023р. найбільшу питому вагу в ній займають посівні площі під кукурудзою – 44,5%. Питома вага всіх зернових культур становила 66,6%, з них 22,2% займає озима пшениця і 44,5%, як уже зазначалося – кукурудза.

Таблиця 2.8

Динаміка та структура посівних площ в ТОВ «АГРОКІМ»

	2021р.		2022р.		2023р.	
	га	%	га	%	га	%
Посівна площа, усього	17535	100,0	9587	100,0	10096	100,0
Зернові усього	13719	78,2	8204	85,6	6728	66,6
у т.ч. пшениця озима	3524	20,1	1538	16,0	2237	22,2
кукурудза	10195	58,1	6666	69,5	4491	44,5
Соняшник	3816	21,8	1383	14,4	3368	33,4

. Під посівами соняшнику в 2023р. було зосереджено 33,4%. Зазначимо, що в даному році це найбільша питома вага посівів під даною культурою, для прикладу у 2022р. – 14,4%, а в 2021р. – 21,8%.

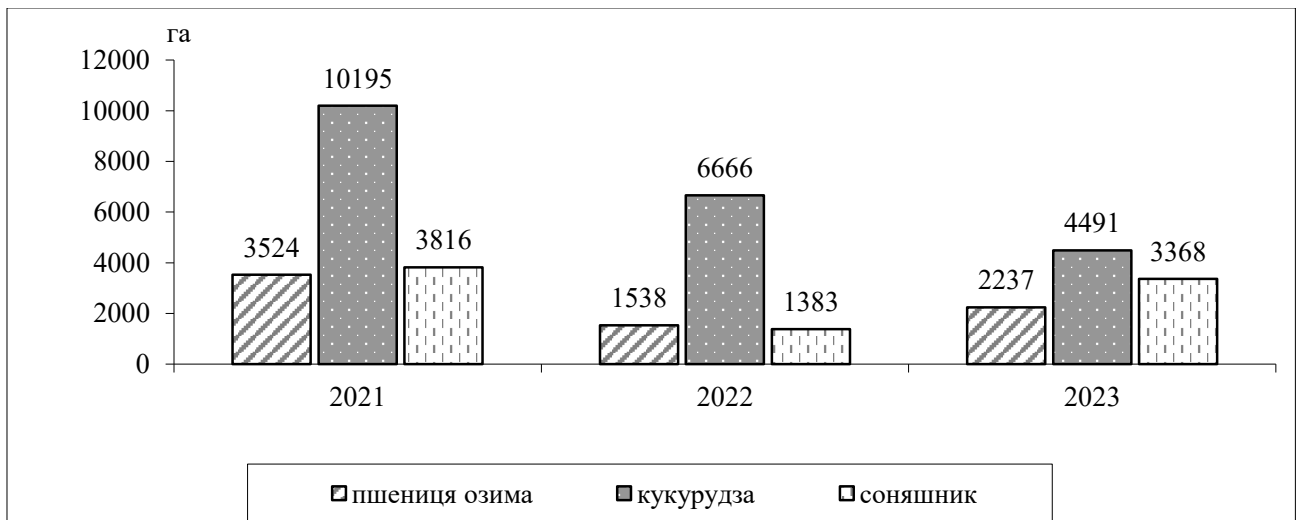

Рис.2.9. Динаміка посівних площ, га

Проте, зазначимо, що в порівнянні із 2021р. їх питома вага поступово зменшується, для прикладу в 2021р. вона становила 58,1%. Натомість збільшується питома вага посівної площі під соняшником до 33,4% в 2023р. проти 21,8% в 2021р. (рис. 2.9, 2.10).

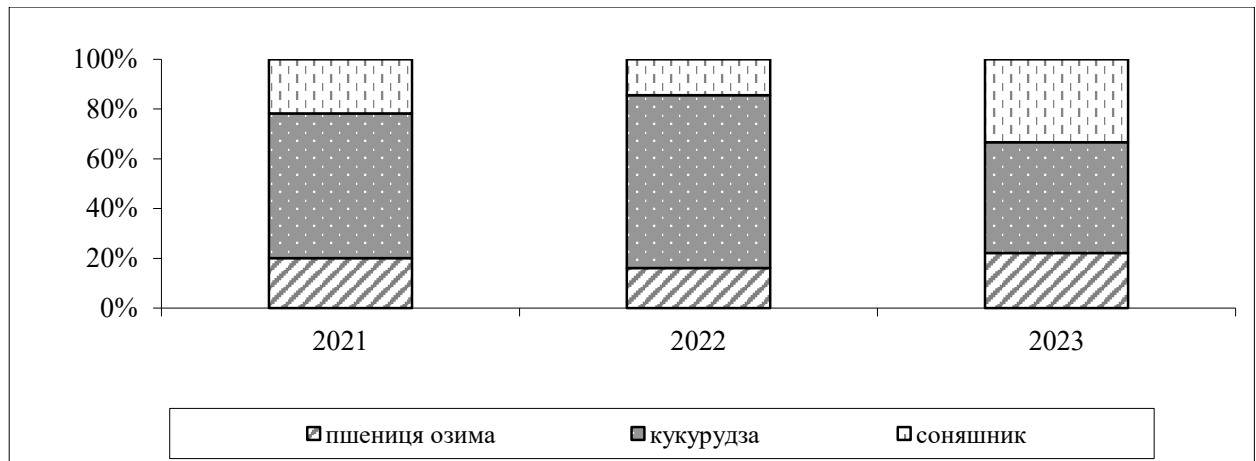

Рис.2.10. Структура посівних площ сільськогосподарських культур, %

Аналіз динаміки виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що незважаючи на зменшення посівної площі під неї, як зазначалося раніше, урожайність культури в 2023р. в порівнянні із 2021р. збільшилася на 25,7%, а в порівнянні із 2022р. – на 5,1% (табл.2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ»

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Зібрана площа, га	10195	6666	4491	44,1	67,4
Урожайність, ц/га з 1 га	107,9	90,3	113,4	105,1	125,7
Валовий збір, ц	1100524	601715	509500	46,3	84,7
Обсяг реалізації, ц	894721	646697	1291641	144,4	199,7
Рівень товарності, %	81,3	107,5	253,5	x	x

Проте, збільшення урожайності кукурудзи не компенсувало зниження її валового збору. Так, валовий збір культури в 2023р. в порівнянні з 2021р. зменшився на 53,7%, а в порівнянні із 2022р. на 15,3% (рис.2.11).

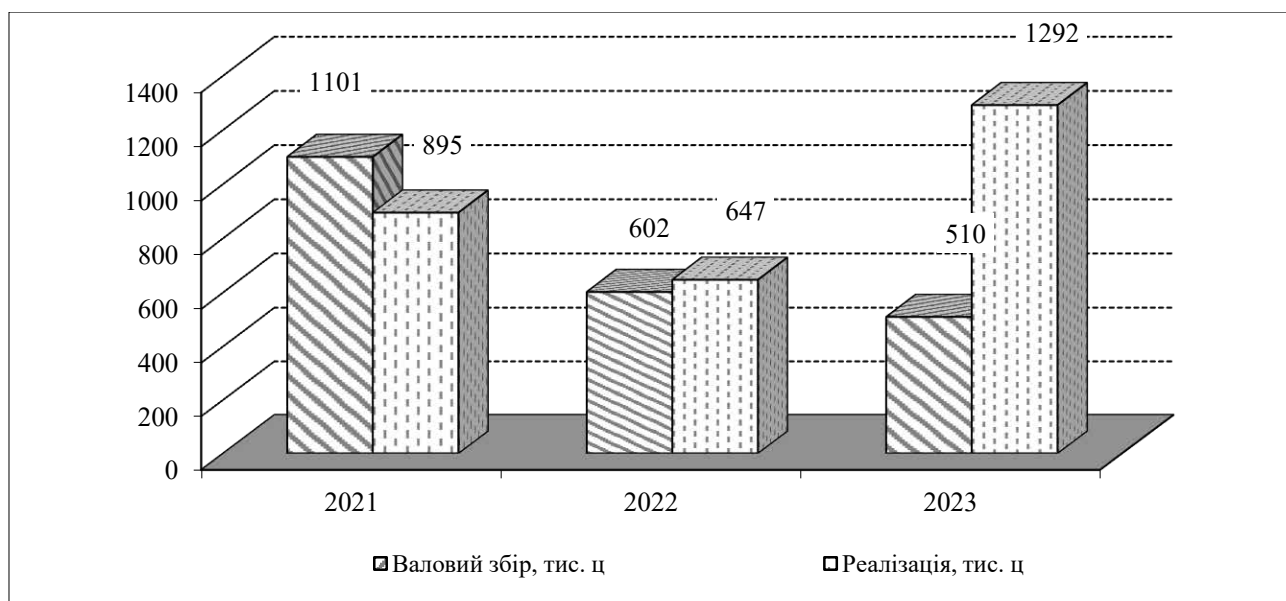

Рис.2.11. Динаміка валових зборів та обсягів реалізації кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ»

Динаміка зібраної площі та урожайності кукурудзи в ТОВ АГРОКІМ представлено на рис. 2.12, де наочно відображено значне зменшення посівної площі в 2023р. в порівнянні з 2021р. та підвищення урожайності за цей же період.

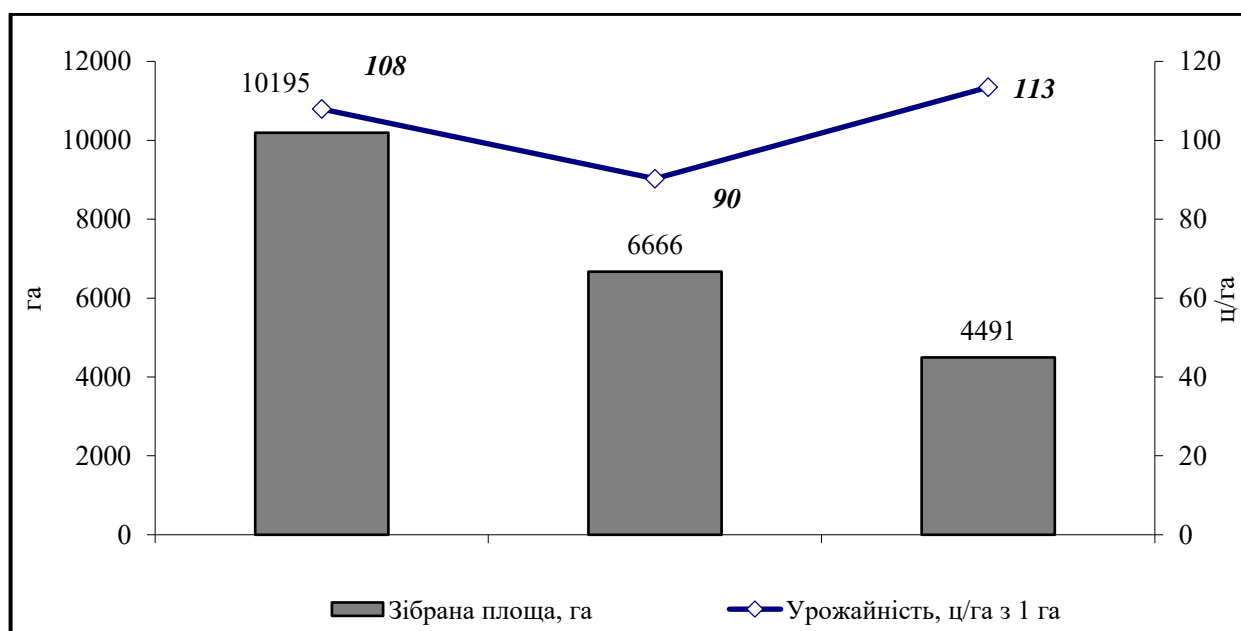

Рис. 2.12. Динаміка зібраної площі та урожайності кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ»

2.3. Економічна ефективність виробництва зерна кукурудзи

На сьогоднішній день кукурудза належить до таких культур, виробництво яких є дуже вигідним у агровиробництві. Запроваджуючи нові агротехнології, сільськогосподарські виробники одержують високу врожайність та валові збори зерна. Проте зазначимо, що незважаючи на високу урожайності культури, технологія її вирощування залишається енергомісткою. Тому одним із основних напрямків економії виробничих ресурсів є правильний підбір гібридів.

В результаті глобальних змін клімату, особливо враховуючи, що в південній частині України все частіше під час вегетації культури складаються посушливі умови, прослідковується тенденція щодо збільшення посівних площ під нею в Лісостепу та на Поліссі України.

Як свідчать результати вітчизняних наукових досліджень рівень виробництва зерна на 20% і більше залежить від правильного вибору гібридів відповідно до ґрунтово-кліматичних умов вирощування культури. Зарубіжні вчені наголошують, що вплив вдалого вибору гібрида на урожайність кукурудзи становить 50%, агротехнічних заходів – 30%, а кліматичних умов – 20%. Проте, на сьогоднішній день в Україні урожайність кукурудзи в порівнянні із країнами Європи та Америки є дещо нижчою, хоча вже є господарства, які забезпечують досить високий її рівень.

Виробники кукурудзи також дотримуються думки, що за правильного підбору гібридів, використання якісного насіння та відповідної технології виробництва в основних зонах вирощування культури можна отримати 80-100 ц/га зерна і навіть більше з вологістю 18-25%.

Гібриди кукурудзи в сучасних умовах виробництва виступають як самостійний фактор регулювання виробничих витрат, тому аграріям при посіві культури варто дотримуватись оптимального співвідношення гібридів даної культури різних груп стиглості, що в свою чергу забезпечить стабільність її виробництва, послідовність збирального конвеєра й оптимізацію витрат на після збиральну доробку вологого зерна.

Наукові дослідження свідчать, що в цілому успіх у виробництві залежить в першу чергу від того, наскільки фінансово забезпеченим буде освоєння інноваційних технологій. Такі технології надійно забезпечують ефективне використання зростаючих на одиницю посівної площі матеріально-технічних та грошових ресурсів.

Отже, раціональне використання інтенсивних технологій, правильний підбір гербіцидів та оптимізація гібридного складу культури є одним із основних резервів підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробництва кукурудзи.

Власнику аграрного підприємства обов'язково потрібно знати всі види собівартості виробленої продукції. Це допомагає йому більш точно планувати та оцінювати роботу свого підприємства та оптимізувати бізнес-процеси.

Як економічна категорія собівартість продукції – це грошовий вираз витрат, які несе підприємство на виробництво та реалізацію продукції.

Економічний зміст собівартості продукції проявляється в наступному:

1) це комплексний економічний показник, який об'єднує в собі загальну суму витрат на спожиті засоби виробництва, витрати на заробітну плату працівників підприємства, та частину прибутку, яка призначена для соціального страхування;

2) це узагальнюючий показник, який характеризує ефективність роботи господарства;

3) є базою для формування ціни реалізації продукції і є її нижньою межею для забезпечення процесу розширеного відтворення. Тобто, для недопущення збитків підприємство не може встановлювати ціну нижчу за собівартість продукції.

Таблиця 2.9

Структура витрат на виробництво кукурудзи

Статті витрат	2021 р.				2022 р.				2023 р.			
	усього, тис. грн	на 1 га, грн	1а 1 ц, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	1а 1 ц, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	1а 1 ц, грн	%
Виробнича собівартість	261939	25693	238,0	100	164656	24701	273,6	100	180587	40211	354,4	100
прямі матеріальні витрати	143074	14034	130,0	54,6	102044	15308	169,6	62,0	112348	25016	112,7	62,2
насіння	27691	2716	25,2	10,6	17164	2575	28,5	10,4	19584	4361	38,4	10,8
мінеральні добрива	31313	3071	28,5	12,0	26385	3958	43,8	16,0	37816	8420	74,2	20,9
пальне і мастильні матеріали	17606	1727	16,0	6,7	17163	2575	28,5	10,4	17934	3993	35,2	9,9
решта матеріальних витрат	66463	6519	60,4	25,4	41331	6200	68,7	25,1	37014	8242	72,6	20,5
прямі витрати на оплату праці	23900	2344	21,7	9,1	12730	1910	21,2	7,7	15007	3341	29,5	8,3
інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	94965	9315	86,3	36,3	49883	7483	82,9	30,3	53232	11853	104,5	29,5
амортизація необоротних активів	5169	507	4,7	2,0	2785	418	4,6	1,7	3215	716	6,3	1,8
відрахування на соціальні заходи	19691	1931	17,9	7,5	9111	1367	15,1	5,5	11022	2454	21,6	6,1
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	31296	3070	28,4	11,9	14257	2139	23,7	8,7	18874	4203	37,0	10,5
решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	38808	3807	35,3	14,8	23730	3560	39,4	14,4	20122	4480	39,5	11,1

Аналізуючи структуру витрат на виробництво кукурудзи за 2021р. дослідженнями встановлено, що найбільшу питому вагу в ній займають прямі матеріальні витрати – 54,6% (табл.2.9).

Серед прямих матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають мінеральні добрива – 12%, насіння – 10% та решта матеріальних витрат – 25%. Також серед виробничих витрат значну питому вагу займають витрати на оплату праці та на її відрахування – 17% та решта інших витрат – 27%. Амортизація займає незначну частку у виробничих витратах – лише 2% (рис.2.13).

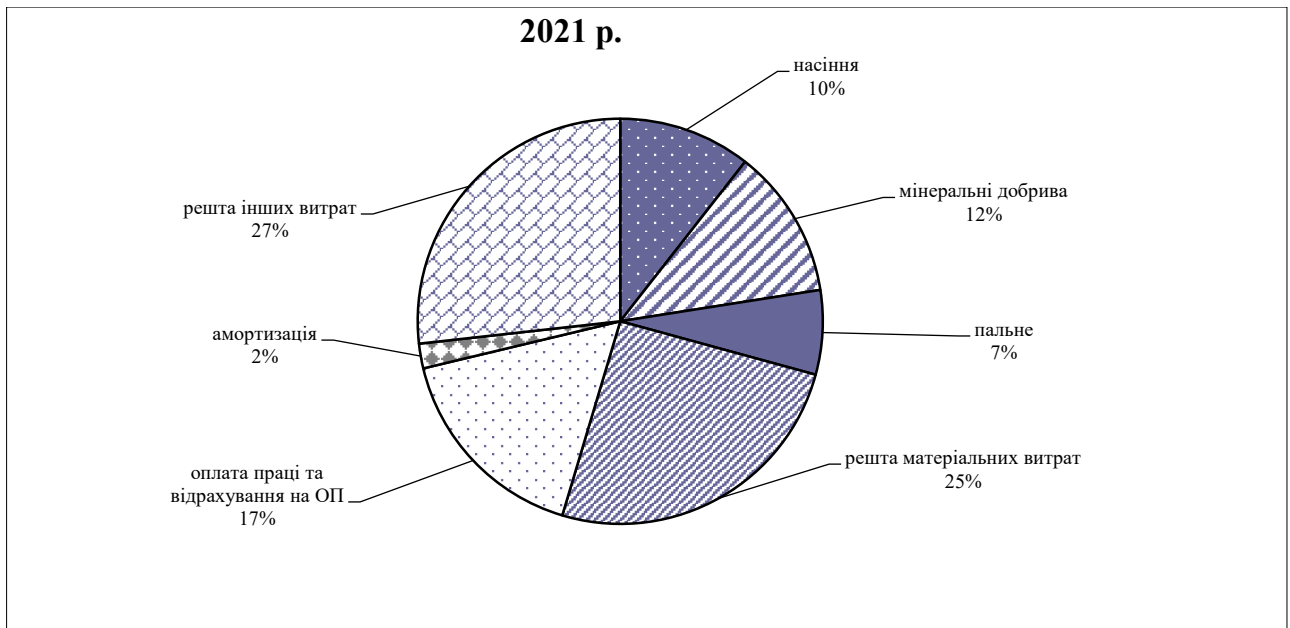

Рис. 2.13. Структура витрат на виробництво кукурудзи, 2021р.

Аналізуючи структуру витрат на виробництво кукурудзи за 2022р. дослідженнями встановлено, що найбільшу питому вагу в ній займають також прямі матеріальні витрати – 62%, які до того ж збільшилися в порівнянні із 2021р. на 7,4%.

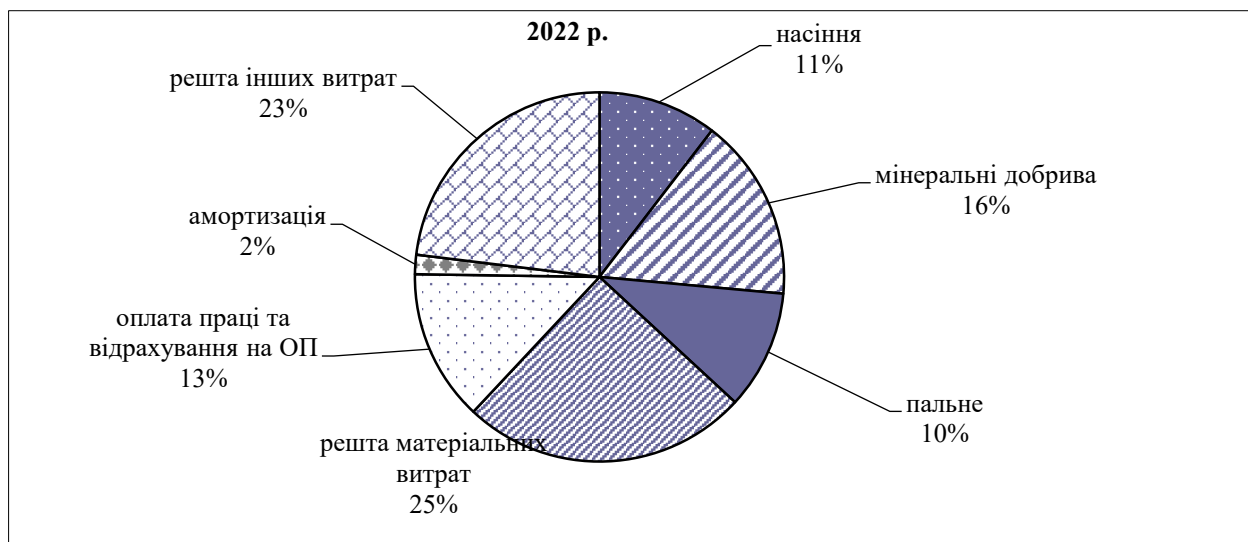

Рис. 2.14. Структура витрат на виробництво кукурудзи, 2022р.

Серед прямих матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають мінеральні добрива – 16% (+4%) в порівнянні із 2021р., насіння – 11%, пальне – 10% та решта матеріальних витрат – 25%. Також серед виробничих витрат значну питому вагу займають витрати на оплату праці та на її відрахування – 13% та решта інших витрат – 23%. Амортизація займає незначну частку у виробничих

витратах – лише 2%, зазначимо що її рівень не змінився у порівнянні із попереднім роком (рис.2.14).

Аналізуючи структуру витрат на виробництво кукурудзи за 2023р. дослідженнями встановлено, що найбільшу питому вагу в ній також займають прямі матеріальні витрати – 62,2%, які практично не зазнали змін у порівнянні із 2022р. і збільшилися на 7,6% в порівнянні із 2021р.

Серед прямих матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають мінеральні добрива – 21%, насіння – 11% та решта матеріальних витрат – 25%. Також серед виробничих витрат значну питому вагу займають витрати на оплату праці та на її відрахування – 17% та решта інших витрат – 20%. Амортизація займає незначну частку у виробничих витратах – лише 2% (рис.2.15). Зазначимо значне підвищення питомої ваги мінеральних добрив (+5%) у порівнянні із 2022р. та (+9%) у порівнянні із 2021р., що свідчить про значне їх подорожчання і як наслідок збільшення їх питомої ваги у матеріальних витратах.

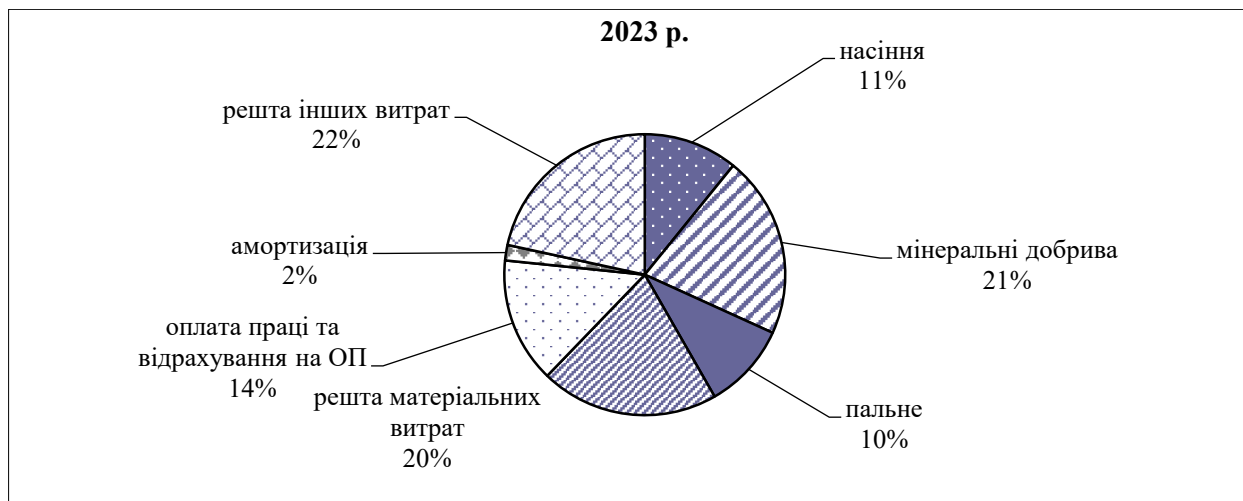

Рис. 2.15. Структура витрат на виробництво кукурудзи, 2023р.

Аналізуючи ефективність виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ» дослідженнями встановлено, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. повна собівартість продукції зросла на 45,7%, а в порівнянні із 2022р. на 24,0%. Ціна реалізації кукурудзи також збільшилася в 2023р. в порівнянні із 2021р. на 39,8%, а в порівнянні із 2021р. на 12,1% (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка ефективності виробництва кукурудзи в ТОВ АГРОКІМ

Показник	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Повна собівартість, грн/ц	241,72	283,94	352,07	145,7	124,0
Ціна реалізації, грн/ц	496,64	619,28	694,29	139,8	112,1
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн	254,92	335,33	342,22	134,2	102,1
Рівень рентабельності, %	105,5	118,1	97,2	x	x

Внаслідок зростання ціни реалізації як наслідок прибуток на 1ц збільшився на 34,2% у 2023р. в порівнянні із 2021р., що дало змогу сільськогосподарським виробникам забезпечити рентабельність виробництва продукції у 2023р. на рівні 97,2% (рис.2.6).

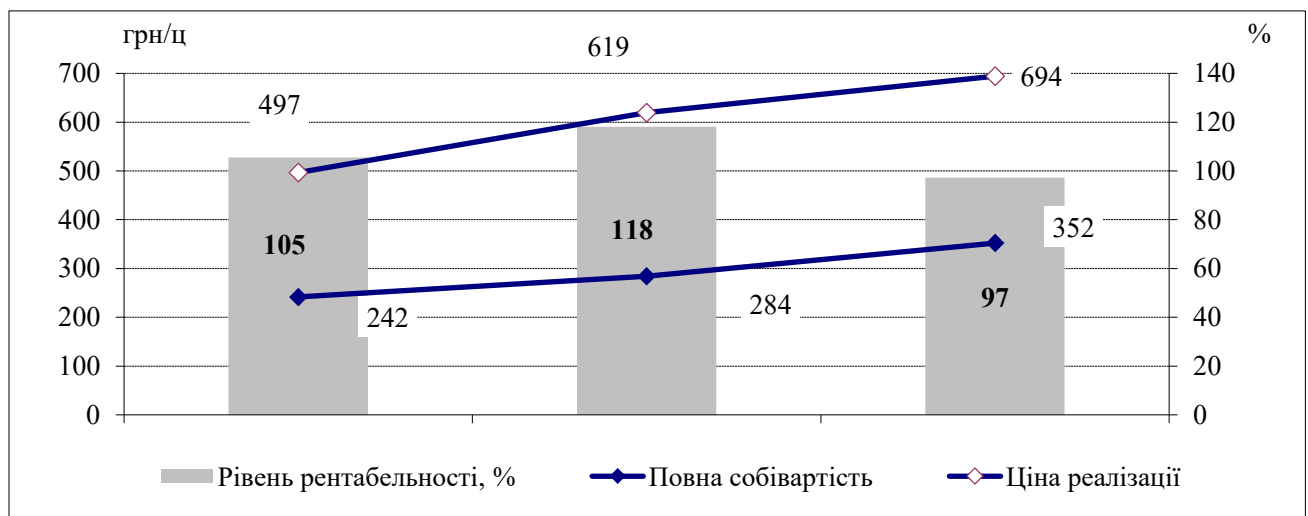

Рис. 2.16. Динаміка ефективності виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ»

Варто зазначити, що виробництво кукурудзи у досліджуваному підприємстві приносить досить значні прибутки на протязі досліджуваного періоду. Так, навіть незважаючи на військовий стан, в якому знаходиться зараз наша країна виробництво кукурудзи є досить рентабельним. Найвищий рівень рентабельності продукції був у 2022р. – 118,1%.

Таблиця 2.11

Вплив факторів на зміни валового збору кукурудзи

Показник	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	10195	4491	-5704
Урожайність з 1 га, ц	107,9	113,4	5,5
Валовий збір, ц	1100524	509500	-591024
Валовий збір кукурудзи при площі 2023 р. і урожайності 2021р., ц	484792		
Зміни валового збору за рахунок, ц: площі посіву	-647114		
урожайності	56090		

На валовий збір кукурудзи впливає безліч факторів, проте основними з них є площа посіву і урожайність. Аналіз виробництва продукції свідчить, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. значно зменшилася площа посіву під дану культуру (-5704га), а урожайність за цей же період зросла на 5,5 ц/га (табл.2.11). Здійснивши аналіз впливу факторів на валовий збір кукурудзи встановлено, що за рахунок значного зменшення посівної площі валовий збір кукурудзи зменшився на 647114 ц, а за рахунок незначного зростання врожайності збільшився на 56090 ц. Отже, основним фактором, який вплинув на зменшення валового збору є значне зменшення площі посіву під дану культуру.

Важливим показником економічної ефективності виробництва продукції є її собівартість, тобто всі витрати які здійснює підприємство на виробництво і реалізацію продукції. Врахування таких витрат та їх оптимізація дає змогу знизити собівартість виробництва продукції.

На собівартість продукції також впливає значна кількість факторів, проте основними із них є витрати виробництва та урожайність культури.

Таблиця 2.12

Собівартість кукурудзи і вплив факторів на її формування

Показник	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)
Витрати на 1 га посіву, грн	31333	120633	89300
Урожайність з га, ц	107,9	113,4	5,5
Собівартість 1ц, грн	290,26	1063,32	773,06
Собівартість 1 ц при витратах 2023 р і урожайності 2021 р, грн	1117,52		
Зміни собівартості 1ц, грн	773,06		
у т. ч. за рахунок			
витрат виробництва	827,26		
урожайності	-54,19		

Аналізуючи динаміку собівартості виробництва кукурудзи, встановлено, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. вона зросла на 773,06 грн на 1ц. Поряд з цим за цей же період зросли витрати на 1га посіву на 89300 грн і як зазначалося раніше збільшилася урожайність кукурудзи на 5,5ц/га (табл.2.12).

Отже, аналіз впливу факторів на собівартість кукурудзи свідчить, що за рахунок збільшення витрат вона збільшилася на 827,26 грн на 1ц, а за рахунок підвищення урожайності зменшилася на 54,19 грн в розрахунку на 1ц. Тому, основним фактором, який найбільше вплинув на собівартість продукції є фактор збільшення витрат.

Прибуток є також одним із основних показників економічної ефективності виробництва продукції. Його збільшення позитивно відбивається на результатах господарської діяльності і дає змогу підприємству забезпечити рентабельне виробництво продукції.

Аналіз зміни маси прибутку від виробництва кукурудзи в досліджуваному підприємстві свідчить, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. він зменшився на 213948 грн. Проте, як зазначалося раніше, збільшився обсяг реалізованої продукції на 396,92 тис. грн, собівартість в розрахунку на 1ц зросла

на 197,65 грн, а ціна реалізації в розрахунку на 1ц зросла на 110,35 грн (табл.2.13).

Таблиця 2.13

Вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації кукурудзи

Показник	2021р.	2023р.	Відхилення
Реалізовано, тис. ц	894,72	1291,64	396,92
Прибуток. тис грн	-228082	-442030	-213948
Повна собівартість 1ц, грн	496,64	694,29	197,65
Ціна реалізації 1ц, грн	241,72	352,07	110,35
Прибуток 1ц зерна, грн	-254,92	-342,22	-87,30
Зміна маси прибутку тис. грн	-213948		
у т.ч. за рахунок:			
обсягу реалізації	-101183		
собівартості	-255296		
ціни реалізації	142531		

Оцінюючи вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації кукурудзи встановлено, що за рахунок збільшення обсягу реалізації прибуток збільшився на 101183 тис. грн, за рахунок збільшення собівартості прибуток зменшився на 255296 грн, а за рахунок збільшення ціни реалізації прибуток збільшився на 142531 тис. грн.

Одним із найважливіших питань, яке сьогодні хвилює бізнесменів, - коли створена ними справа почне працювати на них, тобто приносити бажаний прибуток. Визначити це можливо за допомогою точки беззбитковості. Розрахунок такої точки беззбитковості дасть можливість зрозуміти скільки потрібно продати продукції, перш ніж вкладені витрати окупляться.

Точка беззбитковості – це той обсяг виробництва і реалізації продукції, при якому підприємство не отримує ні прибутку, ні збитку, а випуск та продаж кожної наступної одиниці товару починає підприємству приносити прибуток. Іншими словами, точка беззбитковості - це момент, коли обсяг виручки дорівнює обсягу витрат, і в цій точці підприємство виходить в нуль.

Таблиця 2.13

Беззбитковий обсяг виробництва продукції

Показники	Вид продукції		
	2021р.	2022р.	2023р.
Площа посіву, га	10195	6666	4491
Урожайність, ц/га	107,9	90,3	113,4
Валове виробництво, ц	1100524	601715	509500
Витрати на виробництво, тис. грн	319438	182951	541763
у тому числі постійні, тис. грн	144957	69569	204786
змінні витрати, тис. грн	174481	113382	336977
Питома вага постійних витрат, %	45,4	38,0	37,8
Виробнича собівартість на 1 ц, грн	290,3	304,0	1063,3
Постійні витрати з розрахунку на 1 ц, грн	131,7	115,6	401,9
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	496,6	619,3	694,3
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	241,7	283,9	352,1
Постійні витрати в розрахунку на 1 га посіву, грн	14218	10436	45599
Змінні витрати на 1 ц, грн	158,5	188,4	661,4
Маржинальний дохід від 1 ц продукції, грн	338,1	430,8	32,9
Беззбитковий обсяг виробництва продукції, ц	428749	161472	6224119
Точка беззбитковості у вартісному виразі, тис. грн	212932	99995	4321337

Точка беззбитковості визначається в натуральному або в грошовому вираженні. Її ще називають порогом рентабельності або критичною точкою.

Розрахований беззбитковий обсяг виробництва продукції свідчить, що в натуральному виразі в 2023р. він становить 6224119 ц, а в вартісному – 4321337 тис. грн. Тобто, якщо дане підприємство буде виробляти такий обсяг продукції, то воно не отримає ні прибутку, ні збитку. Збільшення ж даного обсягу дасть можливість підприємству отримувати прибуток (табл.2.13).

РОЗДІЛ III

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

3.1. Коригування рентабельності продукції в умовах високої інфляції

Відповідно до методичних рекомендацій (п.3.21) у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) форма №2 - інформація за статтею «Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті» враховується при розрахунку прибутку (збитку) до оподаткування.

Після коригування Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) на показники інфляції, зокрема у додатковій статті «Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті», наводиться сума прибутку (збитку) від впливу інфляції на монетарні статті. Дана стаття враховується при визначенні прибутку чи збитку до оподаткування. Виходячи з цього, це автоматично вплине на збільшення суми фінансового результату до оподаткування, а в подальшому і на загальну суму податку на прибуток.

Зазначимо, що метою такого коригування є об'єктивне висвітлення показників фінансової звітності для користувачів. В контексті цього питання варто нагадати, що на початку 2016 р. експерти зазначали, що за період 2014-2016 рр. кумулятивний показник інфляції буде досить високим, тому платники податків вимушені будуть виконувати правила П(С)БО 22. Фактично цей стандарт простоював, так як з моменту його прийняття високих темпів інфляції не було [34]. Згідно старої редакції п.4 П(С)БО 22 платники податків повинні були коригувати показники фінансової звітності на індекс інфляції, за умови якщо трирічний приріст інфляції перевищує 90%.

Варто відмітити, що в міжнародному стандарті МСФЗ 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» прописані зовсім інші умови, а саме:

- 1) стандарт не встановлює такого граничного рівня;
- 2) в параграфі 3 даного стандарту зазначено перелік ознак, які можуть свідчити про наявність гіперінфляції.

В Україні останніми роками відчутна дія інфляційного фактору, тому врахування його є дуже особливо важливим при визначенні показників економічної ефективності виробництва. Вчені вважають, що оприлюднена статистична інформація щодо рентабельності аграрної продукції і діяльності самого підприємства не відповідає реальному стану справ в даній галузі, так як не враховує наявні інфляційні процеси в умовах «розтягнутості» виробничого циклу [43].

На думку вчених не врахування такої специфіки аграрного виробництва впливає на те, що доходи і витрати сільськогосподарських підприємств порівнюються у різних діапазонах цін, в результаті чого задекларована рентабельність діяльності сільськогосподарських підприємств може бути штучно завищеною, зумовленою недосконалими статистичними підходами до її розрахунку – а саме, відсутністю методики коригування виробничих витрат понесених аграрними підприємствами протягом операційного циклу [43].

Отже, як зазначалося раніше, головною причиною, що обумовлює не досить коректний розрахунок показників рентабельності кукурудзи є розтягнутість операційного циклу у аграрному секторі, внаслідок чого дана галузь є досить чутливою до зміни цінової ситуації протягом періоду виробництва.

Отже, без застосування спеціального порядку коригування витрат неможливо здійснити коректний розрахунок рівня рентабельності кукурудзи, так як цінові умови, в яких здійснювались витрати та формувались доходи, були неспівставними. Тому, вважаємо, що для коректного розрахунку показника рентабельності продукції рослинництва витрати, які були понесені протягом операційного циклу, потрібно індексувати на відповідне значення накопиченого сукупного індексу витрат.

Зважаючи на вищезазначене, в роботі здійснено розрахунок рентабельності виробництва кукурудзи із врахуванням рівня інфляції на протязі операційного періоду її вирощування. Відповідний методичний підхід передбачає розподіл витрат за місяцями їх понесення (формування відповідних

запасів) та їх індексацію на накопичений сукупний індекс витрат на виробництво продукції рослинництва. Тому, нижче наведемо методику його розрахунку.

На основі технологічних карт вирощування кукурудзи розраховано структуру витрат на вирощування кукурудзи у 2022 р. помісячно (табл.3.1). Далі було взято за кожний місяць офіційний курс гривні щодо долара (середній за період) і на основі цього розраховано індекс зростання курсу долара до гривні за вказаний період.

Таблиця 3.1.

Розрахунок накопичуваного сукупного індексу витрат на виробництво кукурудзи протягом операційного циклу у 2022 р.

Показник	листопад	грудень	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	Серпень	Вересень	жовтень	Усього
Структура витрат на вирощування кукурудзи, %	5,0	12,6	2,5	4,5	1,9	5,0	5,1	1,9	1,9	9,0	24,5	26	100
Офіційний курс гривні щодо долара (середній за період)	26,45	27,21	27,98	28,41	29,25	29,25	29,25	29,25	31,85	36,57	36,57	36,57	
Індекс зростання курсу грн/дол	1,000	1,029	1,028	1,015	1,030	1,000	1,000	1,000	1,089	1,148	1,000	1,000	
Накопичуваний індекс зростання курсу грн/дол	1,000	1,029	1,058	1,074	1,106	1,106	1,106	1,106	1,204	1,383	1,383	1,383	1,383
Скоригований індекс витрат на зростання курсу	0,050	0,130	0,026	0,048	0,021	0,056	0,057	0,021	0,023	0,124	0,339	0,360	1,255

Наступним етапом дослідження був розрахунок накопичуваного індексу зростання курсу долара до гривні за визначений період, який показав, що від початку сівби до продажу продукції він зріс на 38,3%. Проте, враховуючи, що витрати на виробництво кукурудзи були здійснені на протязі листопада 2021р. і до жовтня 2022р. вважаємо за доцільне скоригувати індекс витрат на зростання курсу і отримуємо скоригований індекс – 1,255. На цей індекс нами було скориговано собівартість кукурудзи ($283,94 \times 1,255 = 356,39$ грн) для розрахунку

її рентабельності, яка за здійсненими розрахунками склала 78,3% при фактичній – 118,1% (табл.3.2).

Таблиця 3.2.

Розрахунок скоригованої рентабельності у 2022 році

	Фактична рентабельність, %	Ціна реалізації, грн/ц	Повна собівартість, грн/ц	Повна собівартість скоригована, грн/ц	Скоригована рентабельність, %
Кукурудза	118,1	619,3	283,94	356,39	73,8

Отже, на нашу думку, зважаючи на «розтягнутість» операційного циклу при виробництві продукції рослинництва, коректний розрахунок рентабельності продукції повинен передбачати коригування понесених протягом операційного циклу витрат на накопичене до моменту отримання доходів значення сукупного індексу витрат на виробництво продукції рослинництва.

3.2. Економічна доцільність застосування інтенсивних технологій вирощування кукурудзи

Таку стратегічну культуру як кукурудзу вирощують практично у всіх регіонах України. Деякі аграрії вважають, що кукурудзу вирощувати не складно. Проте, вважаємо, що це не так. Для того, щоб отримати гарний врожай, потрібно використовувати не тільки якісне насіння, а ще і правильно підібрати сучасну технологію виробництва продукції.

Світовим лідером із урожайності кукурудзи вважаються США, так як саме в цій країні ставлять світові рекорди. Незважаючи на те, що США, Аргентина та Китай досить впевнено перевищують середньосвітові рівні урожайності даної культури, найбільші темпи її річного зростання характерні для пострадянських країн, лідером серед яких є Україна (близько 0,2 т/га у рік), що майже в два рази перевищує темпи зростання у США. Це є свідченням того,

що Україна досить активно запроваджує сучасні новітні технології з вирощування кукурудзи.

Проте, незважаючи на світове лідерство у вирощуванні кукурудзи США весь час працюють над резервами підвищення врожайності культури, про що свідчать результати її рекордних урожаїв одержані у ході національного Конкурсу National Corn Yield Contest, який щорічно проводить National Corn Growers Association. Так, у 2017 р. Девідом Хула було досягнуто світовий рекорд - 33,44 т/га (у перерахунку на 14% вологість) [41]. Це є свідченням того, що кукурудза є саме тою культурою, яка проявляє високу реакцію на технологію вирощування.

Професор Іллінойського університету, доктор Фред Белоу вважає, що погода є фактором, який має найбільший вплив на врожайність кукурудзи, саме він вивів концепцію «Семи чудес урожаю кукурудзи», згідно якої погода займає перше місце у формуванні врожайності культури, і частка її в урожайності становить 27%. Звичайно фактор погоди практично неможливо контролювати, проте ми маємо усвідомлювати взаємодію погоди з іншими факторами.

Ще однієї із новітніх технологій, які використовуються при виробництві кукурудзи в США є агротехнологія «Spoon Feed/Годування з ложки». Реалізація такої технології в Україні не всім виробникам можлива через відсутність техніки – яка би могла виконувати підживлення рослин без механічного пошкодження на пізніх стадіях її росту. Саме в цій країні завдяки реалізації методу повітряного внесення дана агротехнологія набула значного поширення у штатах «зернового поясу» США.

Підживлення рослин за даною технологією здійснюють за допомогою літаків, які досить якісно вносять рідкі розчини та сипучі суміші, такі як добрива, гербіциди, фунгіциди, інсектициди, десиканти, та інше. Статистика свідчить, що, своєчасне підживлення культур (в більшій мірі завдяки використанню повітряного внесення) дає можливість виробникам кукурудзи отримувати врожайність на 35-51% вище, а при збільшенні використання

азотних добрив лише на 8-18%. Отже, ефективність використання азоту аграріями зростає на 29-35%.

Для отримання високої врожайності українські агровиробники повинні переймати зарубіжний досвід і ретельно підходити до вибору технології вирощування кукурудзи. В Україні середня врожайність кукурудзи становить 80 ц/га. Найвищу врожайність забезпечують сільськогосподарські виробники Хмельницької, Тернопільської та Вінницької областей - 100-110 ц/га.

В Україні, також починають з'являтися підприємства, які впроваджують інтенсивні технології вирощування аграрних культур з використанням сучасних літаків.

Так, з 1 вересня 2022р. ТОВ «Хімічні авіаційні технології» стали офіційним дилером американської компанії Air Tractor. Дана компанія виготовляє найпопулярніший сільськогосподарський літак у світі - АТ-502В (для прикладу, з 1987 р. було випущено більше 1000 літаків 502 серії) з корисним навантаженням у 1,893 м3. До відома, компанія Air Tractor випускає найбільший серійний одномоторний сільськогосподарський літак у світі АТ-802А з ємністю бункера 3,028 м3. Також компанія крім цих моделей, пропонує ще й ряд інших.

Досвід використання найкращих моделей літаків з сучасним устаткуванням свідчить, що авіаційне внесення є найбільш ефективним, за рахунок того, що є своєчасним та високоточним. Технології, що на даний час використовуються з використанням сучасних наземних обприскувачів, спочатку використовувались на літаках, а після цього були перенесені на наземну техніку.

Для того, щоб дотримуватися технології внесення відповідних препаратів літаки Air Tractor оснащені такими системами:

- GPS-позиціонування;
- контролю висоти штанги обприскувача над полем;
- системою змінної швидкості;
- технологією точного внесення;
- можливістю контролю витрати препаратів;

- системою скорочення довжини штанги під час виконання внесення препарату;

- технологією широтно-імпульсної модуляції (контроль тиску, відключення форсунок тощо) [41]. Ще одним прикладом використання інноваційних технологій є «компанія «Байер», яка працює в Україні і оголосила про просування важливих інноваційних проектів, які пов'язані із сучасними засобами захисту рослин, насінням та ознаками, а також цифрових рішень. Такі досягнення, а також більш ніж 500 гібридів насіння і 300 реєстрацій нових засобів захисту рослин сприятимуть росту компанії, так як вони принесуть значну користь виробникам по всьому світу.

Заслужують на увагу і інноваційні розробки, про які наголосив Боб Рейтер, -керівник відділу досліджень і розробок підрозділу Crop Science, який зазначив «наші розробки відображають самовідданість наших вчених світового класу й цінність нашого комплекту технологій для втілення в життя сталих та інтегрованих рішень, орієнтованих на фермерів. Завдяки інвестиціям у дослідження і розробки, які не мають собі рівних у галузі, «Байер» має чітке трансформуюче та глибоко укорінене прагнення максимально збільшити цінність, яку ми можемо запропонувати нашим клієнтам-фермерам».

На крок ближче до фермерських полів сьогодні стає короткостеблова кукурудза «Байер», в зв'язку з тим, що короткостеблові гібриди даної компанії переходять до четвертого етапу випробувань. Стебла такого гібриду коротші на 40% за звичайні, проте гібрид відзначається стійкістю до вилягання, що в свою чергу допомагає аграріям зменшити втрати врожаю від складних умов навколишнього середовища та несприятливих погодних умов, наприклад, від сильного вітру. Також, короткостеблова кукурудза дає можливість більш точно застосовувати засоби захисту посівів культур та оптимізувати використання основних ресурсів, таких як азот.

Зважаючи на вищевказані переваги бізнес вбачає можливість збільшення експорту кукурудзи до багатьох країн, в тому числі і до Північної Америки. Тому, як зазначає керівництво компанії «Байер» «триває робота над повноцінним

системним підходом до більш стійкого управління культурою за допомогою Smart Corn System. Така система є абсолютно новою структурою вирощування кукурудзи, що дає значну можливість її виробникам скористатися перевагами всього портфеля цифрових інструментів, індивідуальних рецептів для захисту як самого насіння так і рослин, засобів управління станом посівів культури та оптимізації їх густоти.

Як зазначають у компанії «Smart Corn System - це перемога для сьогodнішніх фермерів, стійкість та продовольча безпека» [33].

На сьогodнішній день в Україні, є підприємства, які вирощують кукурудзу як енергетичну культуру. Прикладом такого підприємства є СФГ «Ярошенко», що на Полтавщині. В цілому дане господарство спеціалізується на вирощуванні такої культури, як гречка. Навіть, якщо бувають роки, коли така культура нікому із аграріїв не приносить прибутку, в даному підприємстві її все рівно сіють для того, щоб отримати фосфор.

Пан Ярошенко, керівник СФГ зазначає, що «гречка важкодоступний мінерал, який у ґрунті переходить у легкодоступний. На сьогodні з'явилися сучасні технології, завдяки яким можливо окремо розмножувати бактерії, які з часом важкодоступний фосфор переводять у легкодоступний. Проте, так не можна робити в органічному господарстві, бо коли під час вирощування рослин використовуються хімічні добрива та засоби захисту, такі бактерії просто помирають» [7].

На замовлення асоціації фермерів Полтавщини Міністерство енергетики зробило наступні висновки: насіння кукурудзи містить найменшу зольність, а калорійність має на рівні твердих порід, наприклад, бурого вугілля. Мікроелементи, які залишаються в попелі, знову повертаються на поля. Проте, при цьому втрачається лише азот та вуглець, а все решта – залишається. Для прикладу можна навести Канаду, яка має такі природні ресурси як природній газ, нафту, ліси, проте 60% території країни опалюється зерном кукурудзи [7].

Дуже цінною також є побічна продукція кукурудзи, що при правильному використанні може стати одним із шляхів заробітку для аграріїв. В Україні є всі

можливості використання побіжної продукції для енергетичного використання. Виділяють такі складові побічної продукції кукурудзи на зерно: стебло, листя, стрижень і обгортка качана. Співвідношення маси побічних продуктів (ПП) до зерна кукурудзи залежить від багатьох факторів, у першу чергу від гібриду, але у загальному випадку його можна приймати 1:3 [23,48].

В нашому випадку для виробництва енергії розглянемо стебла кукурудзи.

Для того, щоб визначити вихід соломи враховуємо стандартний коефіцієнт виходу побічної продукції, який, в свою чергу, залежить від урожайності культури. Потрібно зважати на те, що спочатку у рослин відбувається вегетація стебла, потім на стеблі формується колос, який, внаслідок несприятливих умов (посухи тощо) може не налитися зерном. В такому випадку вихід соломи буде великим, а зерна навпаки - малим.

Таблиця 3.3

Коефіцієнти виходу побічної продукції

	Урожай, ц/га	Коефіцієнт відходів,		Урожай, ц/га	Коефіцієнт відходів	
Озиме жито	10-25	2,1		Кукурудза	10-35	3
	26-40	1,8			36-70	2,1
Озима пшениця	10-25	1,9		Горох	10-21	2
	26-40	1,6			22-30	1,7
Яра пшениця	21-30	1,6		Гречка	5-15	2,4
	21-30	1,4			16-30	1,8
Ячмінь	10-20	1,3		Соняшник	8-15	2,2
	21 -35	1,15			16-30	2
Овес	10-20	1,55		Соя	5-15	1,7
	21-35	1,3			16-30	0,8
Просо	10-20	2		Ріпак	5-15	1,7
	21-30	1,75			16-30	0,8

Розрахунки свідчать, що в 2023р. при урожайності кукурудзи 113,4 ц/га було отримано 238,2 ц виходу побічної продукції. Дещо менше побічної продукції було отримано у 2021р.- 226,7ц, і ще менше у 2022р. – 189,6ц (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Вихід побічної продукції (стебла кукурудзи)

Показники	2021р.	2022р.	2023р.
Урожайність, ц/га	107,9	90,3	113,4
Вихід побічної продукції з 1 га, ц	226,7	189,6	238,2
Площа, га	10195,0	6666,0	4491,0
Виробництво, тис. т	231,1	126,4	107,0

Таблиця 3.5

Коефіцієнти втрат, енергетичного використання та перерахунку у нафтовий еквівалент

Продукція	Коефіцієнт втрат	Коефіцієнт енергетичного використання	Коефіцієнт перерахунку у нафтовий еквівалент
Пшениця	0,1	0,5	0,346
Жито	0,1	0,5	0,346
Ячмінь	0,1	0,5	0,346
Овес	0,1	0,4	0,346
Просо	0,1	0,5	0,346
Гречка	0,1	0,8	0,346
Зернобобові культури	0,15	0,5	0,346
Стебла кукурудзи	0,25	1	0,191
Стебла соняшнику	0,30	1	0,143
Солома сої	0,10	1	0,346
Солома ріпаку	0,10	1	0,358

Під час збору врожаю та його транспортуванні виникають втрати, які обов'язково потрібно враховувати при розрахунку енергетичного потенціалу культури. Такий коефіцієнт для стебел кукурудзи становить – 0,25 (табл. 3.5). Тому, в роботі розраховано енергетичний потенціал стебел кукурудзи із врахуванням втрат ($(107 \cdot (1 - 0,25))$), у 2023р. він становив 80,2 тис. тонн (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Енергетичний потенціал, тис. т

	2021р.	2022р.	2023р.
Енергетичний потенціал, тис. т	173,3	94,8	80,2
Економічний енергетичний потенціал, тис. т н.е.	33,1	18,1	15,3

Економічний енергетичний потенціал соломи і рослинних відходів визначається за формулою [17]:

$$P_c = \sum_{i=1}^n V_{c_i} \cdot Koe_i$$

де V_{c_i} – обсяг соломи, що доступна для виробництва енергії i -го типу (для прикладу, солома пшениці);

Koe_i – коефіцієнт перерахунку потенціалу біомаси у нафтовий еквівалент: теплотворна здатність відходів переробки / теплотворна здатність нафтового еквіваленту. Отже, енергетичний потенціал стебел кукурудзи у 2023р. становить:

$$P_c = 80,2 * 0,191 = 15,3 \text{ тис. т н.е.}$$

Школа, яка знаходиться у даній громаді опалюється газом і використовує за сезон 526 Гкал. В нашому випадку 15,3 тис. н.е. у перерахунку складають 183 Гкал. Отже, якщо використовувати стебла кукурудзи для опалення, то третю частину витрат на опалення можна зменшити.

3.3. Поліпшення якості та конкурентоспроможності виробництва зерна

У зерновому балансі України кукурудза посідає одне із стратегічно важливих місць займаючи частку в загальній структурі виробництва зерна майже 50%. В умовах сьогодення ця культура забезпечує досить значну частку валютних надходжень від її експорту і є високоприбутковою практично у всіх господарствах. Майже 10% загальної валютної виручки від експорту всієї продукції забезпечує зерно кукурудзи. Тому дана сільськогосподарська культура є стратегічно важливою для забезпечення стійкого економічного розвитку країни [15].

Проте, у зв'язку зі зміною клімату (висока температура повітря, недостатня кількість опадів) урожайність зерна кукурудзи в окремі роки вагомо коливалася. Тому, такі зміни на думку Лихочвора В. В., та Петриченка В.Ф., можуть призвести до зниження ефективності хіміко-технологічних чинників у сільськогосподарському виробництві.

Тому, у зв'язку з цим значної актуальності набувають дослідження щодо пошуку шляхів підвищення ефективності вирощування зазначеної культури із врахуванням біологічних особливостей нових гібридів та кліматичних умов направлених на підвищення якості та конкурентоспроможності зерна кукурудзи.

У результаті тісної співпраці між постачальниками та споживачами кукурудзи формуються вимоги, яким повинна відповідати ця культура. При цьому досить часто бувають випадки, коли великі підприємства харчової галузі вносять до стандартів кукурудзи свої вимоги, які не відповідають офіційним регламентам. Серед них:

- рівень змісту темних включень. Зазначимо, що вказаний показник зернової маси офіційними документами не регламентується. Проте споживачі готової продукції, для прикладу, борошна, приділяють йому увагу особливу увагу, мотивуючи тим, що темні домішки негативно впливають на зовнішній вигляд продукту.

- величина. У регламентних паперах кожній фракції зерна кукурудзи відповідає власний номер. Проте, іноді виробники самостійно зазначають такі дані, не спираючись при цьому на офіційну документацію. Прикладом такої ситуації є мука «Екстра 5». Вона є більшою за сировину під номером 5, але дрібніша за продукцію великого помолу.

- вміст жиру. Це ще один показник кукурудзяного зерна, який нерегламентований на офіційному рівні, в зв'язку з тим, що вміст в ньому такого компонента дуже низький. Але, нерідко кінцевий споживач досить часто звертає увагу на таку характеристику товару, що і змушує виробників продукції пред'являти до неї певні вимоги [22].

Як уже зазначалося раніше у світовому виробництві сільськогосподарських культур кукурудза займає одну із лідируючих позицій, оскільки є джерелом клітковини та вітамінів А та Е. А високий та стабільний попит на зерно підкріплюється офіційними результатами досліджень щодо її якості. Так, партія кукурудзи з підтвердженими лабораторними аналізами якості може бути реалізована за вигіднішими умовами.

Лабораторний аналіз якості кукурудзи відповідно до ДСТУ 4525:2006 може включати значну кількість фізичних, хімічних та мікробіологічних тестів. Наведемо загальні показники якості зерна кукурудзи:

- Вологість. Для збереження довгострокового зберігання та якості зерна визначення його вологості є важливим. Це можна здійснити використовуючи такі методи, як сушіння, зважування або з допомогою вологомірів.

- Протеїн. Важливим також є аналіз вмісту білка в зерні кукурудзи. Такий аналіз допомагає зрозуміти чи використовуватиметься зерно кукурудзи на корм для тварин або як сировина для людського споживання.

- Олії. Кукурудзу використовують для отримання масла. Визначення вмісту олії в ній є дуже важливим для виробництва біопалива або інших продуктів.

- Крохмаль. Якщо кукурудза призначена для виробництва крохмалю, то проводиться аналіз його вмісту та його властивостей.

- Поживні речовини. Для оцінки харчової цінності культури проводять аналізи на вміст в ній вітамінів, мінералів тощо.

Важливо, що методи аналізу та стандарти можуть відрізнятися в залежності від чітких цілей та вимог замовника. Лабораторний аналіз якості продукції здійснюється з метою забезпечення безпечності їжі, якості продукції та відповідності її нормативам та стандартам [4].

Отже, українським виробникам сільськогосподарської продукції доводиться конкурувати за якість вирощеного врожаю. Проте, фахівці наголошують, що крім звичних стандартизованих вимог до якості зерна кукурудзи (вологість, відсоток битого і пошкодженого зерна, смітної та зернової домішки) сьогодні додаються ще й суто європейські акценти. Мова іде про жорсткіші вимоги щодо забруднення мікотоксинами. Зазначимо, що у європейських покупців значна кількість питань виникає відносно допустимих значень дезоксиніваленолу (DON) / вомітоксину. Конкурентним вважається зерно із показником 500–2000 DON. Подібна ситуація також із рівнем афлатоксину.

Отже, наявні умови виходу продукції на ринок передбачають вирощування зерна кукурудзи відповідної товарної та фітосанітарної якості. Тому, для цього потрібно здійснювати контроль за кожною ланкою технологічного ланцюжка, починаючи від поля і закінчуючи первинною переробкою. Прибуток можливо отримати тільки від того зерна кукурудзи, яке відповідає нормативним вимогам і запитам покупців.

До основних показників якості зерна кукурудзи відносять:

Вологість зерна. У відповідності із ДСТУ вологість зерна не повинна перевищувати 14–15%, що дуже важливо для забезпечення правильного його зберігання та переробки.

Зерновий склад. Він свідчить про відсоток різних частин зерна: ендосперм, шкірка, зародок. Такий показник є важливим для використання в його різних галузях: переробки, кормовиробництві, тощо.

Зернові домішки. Домішки, в свою чергу складаються з домішок неякісних зерен (зерна, пошкоджені шкідниками, пророслі зерна, а також зерна інших зернових культур тощо).

Густина. Її вимірюють у кілограмах на літр або грамах на літр, вона впливає на об'ємну вагу, зручність та ефективність транспортування.

Показник олійності. Важливим показником для виробництва олії та інших продуктів, а також біопалива є вміст олії в зерні кукурудзи.

Уміст мікотоксинів. Показник є важливим для забезпечення безпеки харчових продуктів та кормів. Мікотоксини є токсичними речовинами, що утворюються під впливом пліснявих грибів: вомітоксин, афлатоксини, зеараленон, охратоксин тощо [42].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження було здійснено наступні висновки та надано конструктивні пропозиції.

1. Дослідженнями встановлено, що площа сільськогосподарських угідь в ТОВ «АГРОКІМ» Прилуцького району Чернігівської області за 2021-2023рр. зменшилася на 7331 га, або на 41,8%. Аналіз свідчить, що вся наявна площа в господарстві використовується під ріллю, тобто підприємство займається лише вирощуванням продукції рослинництва.

2. Аналізуючи економічну ефективність використання трудових ресурсів в господарстві дослідженнями встановлено, що не зважаючи на досить значне зменшення оброблюваної площі в господарстві чисельність працівників збільшилась. Так, в 2023р. в порівнянні з 2022р. їх чисельність зросла на 38,9%, а в порівнянні з 2021р. – на 12,2%. Проте, збільшення чисельності працівників ніяким чином не вплинуло на продуктивність праці, яка за аналізований період значно зменшилася. Так, в 2023р. в порівнянні з 2022р. вона зменшилася на 14,5%, а в порівнянні з 2021р. – на 48,2%.

3. Щодо показників економічної ефективності основних засобів, то відмічено їх зниження. Так, капіталовіддача в 2023р. в порівнянні з 2021р. зменшилася на 51,6%, а в порівнянні з 2022р. незначно збільшилася – на 9,9%. Зниження капіталовіддачі свідчить про зниження ефективності використання основних засобів.

4. Аналіз власного капіталу ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що його питома вага на протязі досліджуваного періоду має тенденцію до збільшення. Частка довгострокових зобов'язань зменшилася із 57% до 52%. Отже, підприємство поєднує самофінансування оборотних активів із залученням зовнішніх ресурсів, що є цілком виправданим у ринкових умовах. Водночас частка позикового капіталу у джерелах формування оборотних активів є ще високою, що свідчить низький рівень фінансової стійкості підприємства і його залежність від зовнішніх кредиторів.

5. Аналізуючи спеціалізацію ТОВ «АГРОКІМ» встановлено, що в 2023р. дане підприємство є вузькоспеціалізованим, основною спеціалізацією якого є виробництво кукурудзи, яка в структурі грошових надходжень займає 79%.

6. Аналіз динаміки формування чистого прибутку в ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що незважаючи на всі виклики, підприємству вдалося зберегти макрофінансову стабільність. Так, в 2023р. в порівнянні із 2021р. вдалося збільшити валовий прибуток на 104233 тис. грн, інші операційні доходи на 18 917 тис. грн., чистий дохід від реалізації продукції на 337 553 тис. грн.

7. Аналізуючи динаміку та структуру посівних площ в ТОВ «АГРОКІМ» дослідженнями встановлено, що в даному господарстві в 2023р. в порівнянні з 2021р. значно зменшилася посівна площа. Серед сільськогосподарських культур, які вирощуються в господарстві це зернові культури (озима пшениця та кукурудза) і соняшник.

8. Аналіз динаміки виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ» свідчить, що незважаючи на зменшення посівної площі під неї, урожайність культури в 2023р. в порівнянні із 2021р. збільшилася на 25,7%. Проте, збільшення урожайності кукурудзи не компенсувало зниження її валового збору. Так, валовий збір культури в 2023р. в порівнянні з 2021р. зменшився на 53,7%, а в порівнянні із 2022р. на 15,3%.

9. Аналізуючи структуру витрат на виробництво кукурудзи за 2023р. дослідженнями встановлено, що найбільшу питому вагу в ній займають прямі матеріальні витрати – 62,2%, які практично не зазнали змін у порівнянні із 2022р. і збільшилися на 7,6% в порівнянні із 2021р.

10. Аналізуючи ефективність виробництва кукурудзи в ТОВ «АГРОКІМ» дослідженнями встановлено, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. повна собівартість продукції зросла на 45,7%, а в порівнянні із 2022р. на 24,0%. Ціна реалізації кукурудзи також збільшилася в 2023р. в порівнянні із 2021р. на 39,8%, а в порівнянні із 2021р. на 12,1%. Внаслідок зростання ціни реалізації як наслідок прибуток на 1ц збільшився на 34,2% у 2023р. в порівнянні із 2021р., що

дало змогу сільськогосподарським виробникам забезпечити рентабельність виробництва продукції у 2023р. на рівні 97,2%.

11. Аналіз впливу факторів на собівартість кукурудзи свідчить, що за рахунок збільшення витрат вона збільшилася на 827,26 грн на 1ц, а за рахунок підвищення урожайності зменшилася на 54,19 грн в розрахунку на 1ц. Тому, основним фактором, який найбільше вплинув на собівартість продукції є фактор збільшення витрат.

12. Оцінюючи вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації кукурудзи встановлено, що за рахунок збільшення обсягу реалізації прибуток збільшився на 101183 тис. грн, за рахунок збільшення собівартості прибуток зменшився на 255296 грн, а за рахунок збільшення ціни реалізації прибуток збільшився на 142531 тис. грн.

13. Розрахований беззбитковий обсяг виробництва продукції свідчить, що в натуральному виразі в 2023р. він становить 6224119 ц, а в вартісному – 4321337 тис. грн. Тобто, якщо дане підприємство буде виробляти такий обсяг продукції, то воно не отримає ні прибутку, ні збитку. Збільшення ж даного обсягу дасть можливість підприємству отримувати прибуток.

14. Зважаючи на «розтягнутість» операційного циклу при виробництві продукції рослинництва, в роботі здійснено коректний розрахунок рентабельності продукції, який передбачає коригування понесених протягом операційного циклу витрат на накопичене до моменту отримання доходів значення сукупного індексу витрат на виробництво продукції рослинництва. Так, скоригована рентабельність за нашими розрахунками склала 78,3% при фактичній – 118,1%.

15. В роботі розраховано економічний енергетичний потенціал стебел кукурудзи у 2023р., який становить 15,3 тис. н.е. Якщо опалювати школу, яка знаходиться в даній громаді то третю частину витрат на опалення можна зменшити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баглаєва Н. С., Суховєєва Ю. А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. Вісник студентського наукового товариства. 2020. Вип. 2. С. 98-101.
2. Блюмська-Данько К.В., Зайденко М.А. Організаційно-економічні параметри функціонування ринку зерна в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету*, Випуск 1 (93). 2023. С. 28-33. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.1.6>
3. Виважені рішення та вивчення ринку приведуть до мільйона з гектару: підсумки конференції. 2021. URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1191-vivazheni-rishennya-ta-vivchennya-rinku-privedut-do-miljona-z-gektaru-pidsumki-konferentsiji>
4. Визначення якості кукурудзи. (2023). URL: <https://ventalab.ua/vyznachennia-yakosti-kukurudzy/>
5. Вишняк Г. О. Формування системи моніторингу інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 1. С. 58-62.
6. Воєнні баланси продовольства в Україні. Частина 3. Експорт. Експорт зернових культур. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526929>
7. Володимир Ярошенко. Останні п'ять років вирощую кукурудзу для енергетичних потреб. URL: <https://agro-business.com.ua/aktualna-rozмова/item/29047-volodymyr-yaroshenko-ostanni-piat-rokiv-vyroshchuiu-kukurudzu-dlia-enerhetychnykh-potreb.html>
8. Гарафонова О. І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. Науковий журнал "ECONOMIC SYNERGY". 2022. Вип. 3(5). С. 27–37. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>
9. Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Діброва А., Діброва Л., Чміль А., Діброва М., Гузь М. Моделювання впливу вартості мінеральних добрив на результативність виробництва й експорту кукурудзи з України. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. № 8(3). С. 123–152. DOI: 10.51599/are.2022.08.03.07
11. Ємельянова К. К. Облік витрат і аналіз собівартості виробництва кукурудзи на зерно: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»: спец. 071 - Облік і оподаткування; наук. кер. С. І. Василішин; Харків, 2023. 97 с.
12. Єрмаков О. Ю. Організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах: Навч. посіб. Т.: Астон, 2009. 288 с.
13. Зернові культури. URL: <https://agrosience.com.ua/plant/znachennya-pokhodzhennya-ta-poshyrennya-grechky>
14. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*, 2019. № 4. С. 29 - 38.
15. Каменщук Б.Д. (2021). Шляхи підвищення ефективності вирощування кукурудзи. URL: <https://www.agronom.com.ua/shlyahy-pidvyshhennya-efektyvnosti-vyroshhuvannya-kukurudzy/>
16. Камінський В. Органічне землеробство – шлях до продовольчої безпеки. Віче. 2014. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4161/>
17. Коломієць Т. (2024). Розвиток виробництва біопалива в Україні під час військового стану. *Економіка та суспільство*, (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-55>
18. Корсун С.Г. Роль сівозміни в органічному землеробстві URL: <http://btu-center.com/upload/iblock/17c/17cb6c2f3c3837ba83dd758755ce8224.pdf>
19. Кочетков Ю. Польова школа фермера: сівозміна в умовах Степу на сході України. *Агроеліта*. 2019. URL: <http://agroprod.biz/2019/05/polova-shkola-fermera-sivozmina-v-umovah-stepu-na-shodi->
20. Кравченко В. Ефективність діяльності підприємства: зміст, види та роль у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. Випуск 65. 2024. DOI:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-9>

21. Кузьменко О.А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Випуск 38. 2021. С. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-38-11>

22. Кукурудза – стандарти якості та переробка. URL: <https://agrosep mash.ua/uk/kukurudza-standarti-yakosti-ta-pererobka/>

23. Кукурудзяне тепло: як можна додатково заробити на гектарі. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/kukurudzane-teplo-ak-mozna-dodatkovozarobiti-na-gektari>

24. Лопатинський О.І., Буринська Ю.М. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. №6. С. 94-102.

25. Манько Світлана (2024). Жнива-2024: в яких областях зібрали найбільше зерна та де найкраща врожайність. URL: <https://delo.ua/agro/zniva-2024-v-yakix-oblastyax-zibrali-naibilse-zerna-ta-de-naikrashha-vrozainist-436613/>

26. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5–14

27. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/>

28. Мірошник, Р., & Баглай, І. (2022). Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*, (39). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24>.

29. Місько Г. А. Сутність поняття результативність та ефективність в менеджменті. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 3–4 (276–277). С. 97–102. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20\(276-277\)%202020.pdf#page=97](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20(276-277)%202020.pdf#page=97)

30. На аграрному комітеті представили програми держпідтримки АПК на 2021-2023 роки. 2020. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua>

31. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. Галицький економічний вісник. 2022. № 3(76). С. 15–22. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39218/2/GEB_2022v76n3_Nazarenko_I-Economic_content_of_the_15-22.pdf
32. Національна економічна стратегія 2030. 2020. URL: <https://nes2030.org.ua/>
33. Нові технології вирощування кукурудзи розширяють можливості виробників у світі - «Байєр». URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/novi-tehnologii-virosuvanna-kukurudzi-rozsirat-mozlivosti-virobnikiv-u-sviti-bajer>
34. Олена Водоп'янова. Коригування фінзвітності на показники інфляції. URL: <https://online.dtki.ua/2017/10/46984>
35. Орлов П. А. Економіка підприємства: навчальний посібник. Х.: ХНЕУ, 2000. 401 с
36. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. Бізнес Інформ. 2020. №6. С. 190–195. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-6-190-195>
37. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
38. Павлова Г.Є., Приходько І.П., Костенко К.Є. Методика визначення показників ефективності виробництва зерна для забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*, Випуск 7. 2016. С. 122-125
39. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6, № 1. С. 392–399. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ujae_2021_r01.pdf#page=392
40. Побоченко, Л., Татаренко, Н., & Прокоп'єва, А. (2023). Сучасні тренди розвитку світового ринку зерна в умовах війни в Україні. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-29>
41. Полянчиков С., Логінова І. Кукурудза: секрети американського успіху. URL: <https://propozitsiya.com/ua/kukuruza-sekrety-amerikanskogo-uspeha>

42. Степан Коцький. Дотримання нормативних вимог до зерна кукурудзи: що слід урахувати? URL: <https://agronomy.com.ua/statti/zernovi-kultury/2615-dotrymannia-normatyvnykh-vymoh-do-zerna-kukurudzy-shcho-slid-urakhuvaty.html>
43. Тулуш Л.Д., Грищенко О.Ю. Оцінювання рентабельності діяльності як передумова надання держфінпідтримки сільгосп підприємствам. *Економіка АПК*. №7. 2016. С. 60-71
44. Хітренко Т.Ф., Рідей Н.М. Якісна оцінка земель Прилуцького району Чернігівської області. *Таврійський науковий вісник*, № 98.2020. С. 221-230
45. Черемісіна С. Г., Россоха В. В. Ефективність виробництва зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи підвищення. *Економіка АПК*. № 6. 2021. С. 54-66. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202106054>
46. Чи реально вирощувати 180 ц/га кукурудзи за допомогою інтенсивних технологій? URL: <https://aggeek.net/ru-blog/chi-realno-viroschuvati-180-tsga-kukurudzi-za-dopomogoyu-intensivnih-tehnologij>
48. Як школа економить на опаленні більше півмільйона гривень у рік: практикум. URL: <https://energy-innovation.com.ua/blog/yak-shkola-ekonomit-na-opalenni.html>
49. Ярославський А.О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 20. Частина 3. 2018. С. 174-177
50. Food Security: Ensuring Global Food Security: FAO's Mission and Impact. 2024. URL: <https://fastercapital.com/content/Food-Security--Ensuring-Global-Food-Security--FAO-s-Mission-and-Impact.html>
51. Food security: sufficient safe and healthy food for everyone. 2024. URL: <https://www.wur.nl/en/show/food-security-11.htm>